

وجه تسمیہ سولدوز و

نقدہ

نقدہ و سولدوز آدلارینین آچیکلاماسی

واتیمولوژی کوک آراشدیرماسی

یازار : فرہاد جواد یکان سعدی

(عبدالہ اوغلو) اورمیہ / خرداد 1397

ایران (گونئی) آذربایجانین باتی بؤلگه سینین اؤنملی شهرلریندن بیرسی نقهده شهریدیر.

آذربایجانین آیریلماز بیر پارچاسی اولان و عینی حالدا چوخ اسکی بیر تاریخه مالیک اولان نقهده شهرینین یئرلشدیگی ماحالا ، عمومیتله سولدوز دئییلیر و آدلانیر. آذربایجانین بو بؤلگه سینده یعنی نقهده شهرینده و بو شهرین یئرلشدیگی سولدوز آدلی ماحالدا ، باشقا تورکلره بیرلیکده ، تورک دیلی و تورک سویلو قره پاپاق // قاراپاپاق // کاراپاپاک آدلی ائل و خالق مسکوندور. البته لازیمدیر قئید ائده ک کی قره پاپاق تورکلریندن باشقا، آذربایجانین غرب حیصه سینین (آذربایجان غربی اوستانی نین) بیر خئیلی بؤلگه لری و شهرلری کیمی، نقهده و بو شهرین یئرلشدیگی سولدوز ماحالیندا همچنین غیرتورک کورد خالقی دا ، شهرده و بیر سیرا کندلرده اقلیت اولراق مسکون اولوب ، اکثریتی تشکیل ائده ن قره پاپاق تورکلری ایله بیرلیکده یاشاییرلار. کانکرئت اولراق آذربایجانین بو اراضیسیندن سؤز گئندنه ، یعنی نقهده و سولدوز آدلارینین هر بیریسیندن سؤز- صحبت دوشنده ،ایستر- ایسته مز قره پاپاق تورک ائلی و خالقی، گؤز اؤنونده و ذهین لرده خاطرلانیراق جانلانیر. یعنی نقهده و سولدوز آدلاری ایله قره پاپاق آدلاری بیر- بیریندن آیریلماز و بیر- بیرینه باغلی گؤرونور. دئمک اولار نقهده شهری و سولدوز ماحالینی قره پاپاقسوز و عکسینه اولراق قره پاپاقلاری نقهده سیز و سولدوزسوز، تصور ائتمک اولماز. آذربایجانین بو بؤلگه سی حاقدا ، یعنی نقهده

شهری و اونون یئرلشدیگی سولدوز ماحالی حاققیندا ، ایندی یه قده ر بیر سیرا یازارلار و تدقیقاتچیلار قلم چالیب موختلیف مقاله لر - کیتابلار عرصه یه و ظهوره گتیریبلر کی هره سی اؤز یئرینده و اؤز مقامیندا بو بؤلگه - ماحال و شهر حاققیندا چوخ دیرلی سندلر - معلوماتلار و بیلگی لر ارائه وئریبلر کی اونلاردان بیرسی ده بو سون چاغلاردا قلم ووران و گئیش - مکمل شکیلده هر طرفلی تدقیق آپاریب - ارشدیران و نقده - سولدوز و قره پاپاق ائلی حاققیندا جامع شکیلده معلومات و بیلگی توپارلاییب ارائه وئره ن ، نقده - سولدوز بؤلگه سینده بویا- باشا چاتان اورمو ساکینلی اسفندیار حاجیلو آدلی یازار و تدقیقاتچی دیر. **1**

نقده - سولدوز و قره پاپاق تورک ائللین حاققیندا ایندی یه قده ر مختلف یازارلار و تدقیقاتچیلار طرفیندن چئشیتلی و جوربه جور معلوماتلار و بیلگیلر ارائه وئریلیدیر. نقده - سولدوز و قره پاپاق ائلی حاققیندا تدقیق و ارشدیرما آپاران یازارلاردان، مهدی رضوی **2**

(ایل قاراپاپاق - تاریخ. آداب. رسوم. فولکلور و مونوگرافی) ، فرود خسروی چیانه **3** (تاریخ ایل قاراپاپاق) ، عیسی یگانه **4** (نگاهی به تاریخ و فرهنگ ایل قاراپاپاق) ، یوسف قهرمانپور **5** : (فرهنگ عامه ایل قره پاپاق) ، حاج اسمعیل نبی یار **6** : (آذربایجان و سولدوز) و آن سونونجو یازار اسفندیار حاجیلو **1** (تاریخ ولایت سولدوز 4- جیلده) .

هر یازار بیر باخیمدان و بیر جهندن اونو ارشدیریب بیلگی وئریدیر و بیزه ده بو نقده - سولدوز - قره پاپاق مثلثی موضوعو ایله ایلگیلی، یالنیز بو بؤلگه نین آدلارینین معناسینین آچیقلاماسی یعنی اتیمولوژیاسی و اتیمولوژی کؤک ارشدیرماسی پاییمیزا دوشور و اولسون

کی بیلدیگیمیز و آلدۀ ائتدیگیمیز آراشدیرمالار و تدقیقاتلاریمیزین اساسیندا ، بو مقاله نی اوخویانلار و نقده – سولدوز توپونیم آدلاری ایله ماراقلانانلارین ماراغینی و دقتی نی جلب و راضی ائتمیش اولاق و ایسته دیکلری آچیکلامانی و توضیحاتی بو مقاله دن آلدۀ ائتمیش اولسونلار. نقده – سولدوز آدلارینین معناسی و کؤکو حاققیندا ایندی یه قده ر، عادی کوتله و خالق طرفیندن و هاکذا یازارلار و محقق لر طرفیندن موختلیف یوروملار و آنلاملار ارائه وئرلیبیدیر کی هره سی اؤز یئرینده قابل بحث و تعمق دور. چونکی آذربایجان توپونیم لری (=یئر آدلاری) زامان سوره سینده ، چئشیتلی و جوربه جور فونتیکی و لئکسیکا دیشیلیکلرینه معروض قالاراق ، یئر آدلاری موختلیف و چئشیتلی آنلاملار و معنالار الده ائدیپ و بو سبب دَنسَه، بیر چوخ یئر آدلاریمیز دا ، اؤز حقیقی آنلام و معناسیندان اوزاق و بیگانه دوشوبدور کی تام صراحتله دئییه بیلره ریک آذربایجانین و حتی ایرانین دیگر بیر بؤلگه لری و استانلاریندا و منطقه لرینده اولدوغو کیمی، نقده و سولدوز یئر آدلاری دا ، بو وضعیت و احوالاتدان خارج و مستثنی دئییل . بیز بو مقاله ده چالیشمامیزین اساس آماجی بودور کی ، بیر چوخ علمی و توپونیمیکا علمینه عایید واژه لردن و اصطلاحلاردان واز گئچه رک ، اونلاری بو مقاله ده ایشلتمه دن و امتناع ائده رک ، چوخ ساده سؤزلر و جومله لرله ، نقده و سولدوز یئر آدلارینین ریشه و کؤکونو آراییب- آختارماق و اونلارین حقیقی معنالارینی اوزه چیخارتماقدیر. هر نه دن اؤنجه یئری گلیمشکن ، یئر آدلاری حاققیندا بیر مهم و چوخ اؤنملی موضوع و مسئله یه ایشاره ائتمه لیک و او بودور کی، یئر آدلاری هر بیر یئرین ، هر بیر شهرین، کندین، ماحالین، بؤلگه نین، منطقه نین و حتی هر بیر محله نین

تاریخی و تاریخ بویو سیجیل لیزی و شناسنامه سیدیر و اونو بیلمه دن(غرض سیز) و یا بیله
رک (غرض ایله) آلاشیدیرمک، ده بیشمک، بارماق ائله مک ،قوردالاماق و یا باشقا بیر
دیله چئویرمک و یا کؤکوندن آبیروماق و کؤکدن ده بیشمک ، تاریخ علمی باخیمیندان، تاریخ
شوناسلیق (=تاریخ شناسی) علمی باخیمیندان، بشر تاریخی و مدنی و مدنیت تاریخی
باخیمیندان، چوخ بؤیوک و باغیشلانماز بیر خطا، سوچ و گوناھدیر و بو سوچو و گوناھا
مرتکب اولانلار، کئچمیش نسیل لر و ایندیکی نسیل و حتی گله جک نسیل لر قارشیسیندا
چوخ آغیر مسئولیت داشییرلار و بونلارین قارشیسیندا جوابده دیلر. بو مسئله حتی بین الملل
علمی- مدنی، اجتماعی و تاریخی مجامع ده، همچنین تقبیح اولونور. بو سون 25 ایلین
عرضینده گؤرونور کی بیر سیرا اینسانلار و حتی میلی – اجتماعی و ادبی روشنفکر
جمعیتی آراسیندا، غرض سیز اولاراق ، خئیرخواهلیق ، عیرق میلی سوروملولوغوندان،
تورپاق – اراضی آدلارینین میلی مالکیتی و میلی منسوبلوغونو قوروپوب حیفظ ائتمک
اوچون و شووینیستی سیاست اوزره مغرضانه یئرآدلاری ده بیشمه سیاستینه قارشی
دورماق نامینه و اونون غلط سیاستینه اعتیراض و عکس العمل گوسترمه نیتی ایله، بعضی
یئرآدلارینین قوندارما و ساختا و ده بیشمیش اولدوغونا ایناناراق ، بیر سیرا یئرآدلارینی،
هئچ – هئچینه (توپونیمیکا علمینین قانون – قایدالارینی نظرده آلمایاراق و بو علمین تدقیق
و تحقیق اوسلوب و اوصولونا گؤز یوماراق و بیر دوزگون علمی – تاریخی و توپونیمیک
آراشدیرما و تدقیق آپارمادان) ، ساده بیر حدسیات و گومان لار اوزه رینده و بیر سیرا عوام
جماعتین غیر علمی و غیر رئال ناغیل لاری، تفسیرلری و حدس لری اوزوندن ، تله سه

رک ، آذربایجانین بعضی شهر و یئر آدلارینین ده بیشمه سینه اقدام اندییلر و اندییرلر . بو سیرا قوربان اولونموش یئر آدلاریندان نمونه اوچون قره عینی (اشتباه اولاراق عربجه سانیلیر) - تکاب(تیکاب) و بو مقاله نین سؤز کونوسو و موضوعسو اولان همین نقده شهرینی آد آپارماق اولار کی گویا نقده آدی غیر حقیقی و سونرادان قویولما و فارس عاملی طرفیندن بو شهره قویولما و وئریلمه دیر و بو شهرین اصل و حقیقی آدی سولدوز اولمالیدیر و نقده آدی گؤتورلمه لیدیر و گره ک دیر بو شهرین اوستوندن حذف اولونا. حالبو کی حقیقی ، کؤکلو و ریشه ای بیر تدقیق و آراشدیرما آپاریلسا ، گورونه جک کی نقده آدی ، نه بو سون زامانلارا عاییددیر نه پهلوی فارس رژیمی و حکومتینه و نه عرب عاییددیر . حقیقی کؤکلو و علمی آراشدیرما آپاریلسا ایدی ، نقده آدینین نچه مین ایلیکلر میلاددان اؤنجه یه و قدیم تورک اسطوره لر پانتئونونا (گالریاسینا // مجمع خدایان) مربوط اولماسینا واقیف و شاهید اولوناردی . سولدوز آدی حاققیندا قئید ائتمک لازیمدیر کی بو آدی اونون ساده جه ظاهیری آنلامینا کیفایت ائدیپ و عمومیتله خالق آراسی دئییلن معنا و آنلامینی ایره لی سوروبلر. خالق آراسی بو آدین آنلامی و معناسی «سولو دوز» و یا «سولو دوزه ن» دیر و بیر چوخ علمی – مدنی و ادبی اجماع لاردا و بو بولگه نین حاققیندا چالیشان قلم اهلی آراسیندا ، آرتیق قبول اولماقدادیر و دئمک اولار بو معنا و آنلام، آرتیق اؤز یئرینی تاپیب و تثبیت اولماقدادیر. بیر حالدا کی آذربایجانین بیر چوخ یئرلری و بولگه لری اوتلو- سولو یئرلر دیر و بیر چوخ دوزلری و یایلالاری سولو و چای کناریندادیر و سولدوز ماحالیندان سولوقدا چوخ دا اولماسالار، آز دا دئییلر. عمومیتله گونئی آذربایجانین غربی حیصه سینده

، سولدوز ماحالینا تای اوتلو- سولو یئرلر چوخدور و بعضی بؤلگه لری سولدوزدان دا
آرتیق راق اوتلو-سولدور. بو حسابلا بو آدی اونلار دا داشیمالی اولمالی ایدیلر. گورونور
کی بو بؤلگه نین اوتلو- سولو اولماسی ، غربی آذربایجان اراضیسینده گوزه چارپان و گوزه
گلن بیر امتیاز و یا اوستونلوک سایبلا بیلمز. چونکی سولدوزا تای و سولدوز محیطی و
اقلیمی شرایطینده اولان یئرلر، دوزلر و دوزه نلر چوخدور. بس نجه اولور کی بو آنلامدا و
معنادا (سولو دوز Sulu düz) آدی ، یالنیز سولدوز ماحالی داشیماقدادیر؟! بئله بیر آنلام و
معنا قانع اندیجی دئییل. قانع اندیجی دئییل ، چونکی آذربایجان اراضیسینده اورتاق بیر
وضعیتی داشییان و یا اورتاق بیر دوروما و اوزه للیگه مالیک اولان یئرلر، کندلر و
ماحاللار، عینی آدی ، داشیماقدا اولورلار. میثال اوچون ، آذربایجانین خئیلى کندلرینده ،
کولدن قالانمیش و یارانمیش کورقانلار و تپه لرین اولدوغو اوچون ، هامیسی «کول تپه»
Kültəpə آدینی داشیماقدادیر و عینی آدا مالیک دیلر. حال نجه اولدو کی گونئی آذربایجاندا
اولان بیر بؤیله اوتلو- سولو یئرلردن و دوزه نلردن ، یالنیز «سولدوز» ماحالی بو آدی
داشیماقدا اولور؟! تورک انتتونیملری (= قبیله، طایفا آدلاری) و انتتوتوپونیملرینین (= طایفا
و قبیله آدی ایله باغلی یئر آدلاری) هر بیر یسینین اوزونه اوزه ل تاریخی نذلری، قایناقلاری
و تاریخی اوزه یی (=هسته) واردی. هر بیر تاریخی و تدقیقاتچی (= محقق) و تورکولوق
(=متخصص تورکولوژی) مؤلف، اگر تورک انتتوسلارینین (خالقلار - طایفالار - قبیله
لرینین) آد منشأیینی و یا منشأ لرینی کؤک آراشتیرماسی ائتمک ایسترسه ، او مطلق قدیم

تورک دیلینین لوغت کؤکلرینی و عینی حالدا تورک میفولوگیاسینی(=اسطوره شناسی ترکان) یا میتولوگیاسینی (میتولوژی) ، تاریخ ، آرکئولوژی ، آسترونومی و ... بیلمه لیدیر. توپونیمیا تدقیقاتچیلارینین (= یئرآدلاری محقق لرینین) گؤزوندن قاچیریلان و حاقیندا هئج بیر سؤز آچیلمايان اؤنملی کؤنو(=موضوع،جهت) و قصور(=کوتاھی)، اونلارین قدیم تاریخین درینلیکلرینه گئتمه مه سی و بو انتونیم یا انتنوتوپونیملرین انتیمولوگیاسی و داشیدیغی آنلاملارینین اؤزه یی و منشایی حاققیندا کؤک آراشتیرما آپارماماسی ،آچیکلانماماسی و ندنلرینی اوزه چیخارتماق و آشکار ائتمه مه سیدیر.

سولدوز- نقده — قاراپایاق حاققیندا آپاریلان تدقیقات و آراشدیرمالار اثناسیندا باخیلان منبع لر و اثرلردن بئله نتیجه آلینیر کی بونلارین هر بیر اؤزونه مستقل بیر موضوعدور کی هره سی اؤز یئرینده آیری — آیریلیقدا آراشدیرمالی و تدقیق آپارمالی گونولاردیر. یعنی نقده ، سولدوز توپونیم آدلاری هره سی اؤزونه مستقل و بیر- بیریندن (تاریخ ، منشأ ، کؤک و یارانما تاریخلری باخیمیندان) آیری توپونیملردیر و قره پایاق انتونیمی (= طایفا و ائل آدی) همچنین بونلاردان آیری ، مستقل بیر موضوعدور کی بونلاری بیر-بیرینه قاتماق و بیر-بیرینه ایلگیلندیرمک یانلیش و عبث بیر چابا و چالیشما اولاجاق و سونوجو دا یانلیش و غیررئال بیر سونوج اولاجاق. منبع لره گؤره آراشدیریلان اوچ آدان ، قره پایاق انتنوس آدینین بؤلگه ده کی تاریخی مسکونلاشما یاشی بللی دیر و همچنین بئله معلوم ائدیر کی قره پایاق ائلی نین ایندیکی نقده منطقه سینده کی "سولدوز" ماحال آدینین یارانماسیندا،رولو

اولمابیب و بو طایفا و ائلین بو بؤلگه یه یئرلشمه سیندن اؤنجه ، سولدوز آدی بو ماحالین اوستونده ، داشینیردی. البت ده منبع لرده و سون زامانلاردا بو موضوع (قره پاپاق ، بزچلو و سولدوز) حاققیندا یازیلان اثرلرده بیر- بیریندن فرقلی و ضد و نقیض نظرلر و فیکیرلر ایره لی سورولوب و بیر چوخلو معمالار و سواللارین یارانماسینا سبب اولور. میثال اوچون مهدی رضوی نین **2** «ایل قاراپاپاق» آدلی اثرینده صحیفه 21 – ده قئید اولونور کی بزچلو ائلی 2200 عائله دن عیبارت ، آرازین غربی ساحلیندن ، جنوب – شرقه طرف حرکت اندیرلر و یول اوستو بؤلگه لرین ساکینلری یعنی "سولدوزلار"(فارسجا یازیلیب سلدوزیان) بو کؤچ منظره سینین ناظیری اولورلار و اونلارین باشلاریندا قارا رنگده پاپاقلاری اولدوغو اوچون ، اونلاری "قره پاپاق" آدلاندیریرلار. مهدی رضوی نین اثرینده **2** کی بو مطلبدن بئله نتیجه چیخیر کی عباس میرزانین دؤورونده ، ماکو ، نخجوان ، ایروان ، خوی و ارضروم آراسی بؤلگه ، "سولدوز" آدلی طایفا و ائلین یوردو و مسکنی ایدی و بو بؤلگه ده یاشایان و ساکین اولانلاردا سولدوزلو دئییرمیشلر. بو معلوماتدان داها بیر نتیجه آلاق اولور و او بودور کی ایندیکی سولدوز ماحالینین آدی ، عباس میرزانین ، بزچلولاری بو ماحالا کؤچدورومه سیندن اؤنجه یه قده ر ، باشقا بیر آد ایمیش و بو ایندیکی سولدوز بؤلگه سینین آدی ، "سولدوز" گنتمیرمیش. بونو نظرده ساخلایارق ، مهدی رضوی-نین اثرینده **2** صحیفه 22- ده بو مطلبه ده توش گلیریک کی عباس میرزانین کؤچ پروسه سینده 2100 عائله ، "سولدوز" یا "سللی دوز"(یازارین منظورو نقده منطقه سی سولدوزو) آدلی

منطقه يه حرکت ائديرلر. بو اثرده ديگر بير گۆزه چارپان مسئله ، ائرين مختلف صحيفه لرینده "سولو دوز" آدینی "سولدوز" آدی بیئرینه رسما اعلام اولونماسی دیر.

بو ائرين صحيفه 20-ده داها بير دوشوندوروجو و دوشوندورمه يه سوق وئره ن مطلبه اشاره اولونوب کی گویا خلقت دن بری تا عباس میرزا دؤورونه قده ر و قره پاپاقلارين نقده منطقه سینه بیئرلشدیکلری زامانا قده ر ، بو ایندیکی سولدوز آدلانان اراضیده ،"ماهور" دوزو استیثنا اولراق ، هئچ بير خالق ، طایفا و ائل یاشامیردی ، چونکی بو اراضی سو آلتیندا ایدی و تدریجله مئتیر-مئتیر سو چکیلدیگجه ، اوزه چیخیبیدیر.

بو موضوعلا یاناشی و علاقه ده، یوسف قهرمانپور 5 اؤز "فرهنگ عامه ایل قره پاپاق" آدلی اثرینین صحيفه 20- ده سولدوز بؤلگه سینده حسنلو تپه سی جیواریندا ، میلاددان قاباق اولان بير یاشایش مرکزیندن و شهرین قالقلاریندان و اونون قالین دووارلاری اولدوغوندان خبر وئریر. قهرمانپور 5 اؤز اثرینین صحيفه 29-دا "سولدوز" آدلی بؤلومونده ، خواجه رشیدالدین فضل ا...-ین جامع التواریخینه استناداً ، بو ماحالی ایلخانی مغوللارینین و اونلارین تورک نویان لاری و قشون سرکرده لرینین ، خصوصاً تورک سویلو

"سولدوز"(سلدوس) آدلی طایفا و قبیله نین ماراغیندا اولدوغونو و بو اراضیه مارق گؤسترمه لرینه و مئیل لی اولدوقلارینا اشاره ائدیر. بونون آردیجا قهرمانپور 5 مینورسکی یه استناد ائدیر و مینورسکی نین سولدوز حاققیندا وئردیگی بیلگینی گتیریر . مینورسکی سولدوز حاققیندا یازیر : "غازان خان سولدوز بؤلگه سینی "امیرچوپان سولدوز" (سولدوز

امیرچوبانینا) وئریر.امیرتیمور گورکانی حکومتی خیدمتینده اولان سولدوز طایفاسینین
امیرلریندن بیرسی "شیخ محمدخان سولدوز"دور. مینورسکی نین بو یازیسیندان بئله آیدین
اولور کی ایندیکی سولدوز ماحالی ، آرتیق قمری ایل 771-دن بئله یه ، یعنی صفوی سلاله
سینین باشلانیشیندان بری ، "سولدوز" آدی ایله تانینماغا و آدلانماغا باشلاپیر".

سولدوز آدینین آنلامی و یارانماسی حاققیندا ، یازار "عیسی یگانه" ده 4 ، "نگاهی به تاریخ و
فرهنگ ایل قاراپاخ" آدلی اثرینده صحیفه 31-ده ، سولدوز حاققیندا دئییلن لری و نقل قول
لاری گتیریب یوسف قهرمانپورون اثرینده اولدوغو کیمی "سولدوز" آدینی و سؤزونو ،
تورکجه – مغولجا سؤز اولاراق ، تورک- مغول نویان و سرکرده سی "سولدوز نویان" ایله
ایلگیلی اولدوغو نظریه و نقل قولای ایشاره ائدیر(بیرینجی نظریه) کی گویا مغول قشونوندان
بیر گروهو ایندیکی سولدوز منطقه سینه گلدیلر و بو منطقه اونلارین خوشونا گلیب و
"سولدوز نویان" آدلی اؤز سرکرده لریندن ایسته دیلر کی بو بؤلگه یه آد قویسون و او دا اؤز
آدینی بو بؤلگه یه وئردی . سونرا "تاریخ ایران از دوره باستان تا سده هیجدهم" اثرینده
"ایندیکی سولدوز ماحالی اراضیسنی غازان خان طرفیندن "سولدوز" آدلی طایفا و قبیله یه
وئريلمه سینه و سوندا بو طایفا و قبیله نین آدی ایله آدلانماسی و سسلنمه سی نقل قولای ایشاره
ائدیر. همچنین "ازتاریخ عصر حافظ" اثریندن استناد گتیریر کی بئله یازیلیبدیر: "دهخدا"نین
لوغت نامه سینده ایلخانی لر زامانی (الجایتو حؤکمرانلیغی دؤورونده) امیرالامرا تیتولو
صاحبی "امیرچوبان سولدوز" آدی ایله باغلیدیر. و آن سوندا بو بؤلگه و ماحالین اقلیمی

شرائيطينه گۆره و ياغينليقلار اثرينده بو اراضيده سو گۆلك لرئينين يارانماسينا گۆره ، بو سون زامانلار رايج اولان سولو دوز (=دشت پرآب) معنالانديرماسينا ايشاره ائدير. يازار عيسى يگانه **4** بو نظريه لر و اقوال دان سونرا ، بو دؤرد فرض و نظر ايچينده اؤز قبول ائتديگي فرض و نظر ، بيرينجي نظر و فرض دير. يعنى سولدوز آدينى ، مغوللار ايله و "سولدوز نوپان"-ين آدى ايله ايلگىلى اولدوغونو قبول ائدير.

فرود خسروى **3** ده "تاريخ ايل قراپاق" آدى اثرينين صحيفه 27-28-ده سولدوز آدى حاققيندا ، روس يازارلارى طرفيندن قلمه آلنيميش "تاريخ ايران از دوره باستان تا پايان قرن هيجدهم ميلادى" آدى اثره استناد ائدير و "سلدوز" آدى مغول قبيله سى و بو قبيله نين "اميرچوپان" آدى سركرده سى و چوپانيان (چوبانيلر) آدى سلاله ايله باغلى اولدوغونا دايير اشاره ائدير. بو معلوماتين اساسيندا خسروى **3** سونرا بئله نتيجه چيخارير كى سولدوز ماحالى چوبانيلر سلاله سينين استيلاسيندان قاباق ، باشقا بير آدا ماليك ايميش و اونلار بو بؤلگه يه استيلا تاپاندان سونرا ، اؤز ائل و طايفا آدلاريني ، يعنى "سولدوز" آدينى بو بؤلگه يه وئرميشلر و قره پاپاقلار بؤلگه يه گلمه دن اؤنجه ، بو آد ايشله نيليردى ، و بونا ثبوت اولاراق "عالم آراى عباسى" ، "زندگاني شاه عباس اول" آدى منبع لره ايشاره ائديب اونلارا استيناد ائدير. يازار سونرا خالق آراسى دئييلن "سولو دوز" (= دشت پرآب) يورومونا ايشاره ائدير و بو نظري عاميانه و غيررئال بيلير و سولدوز حاققيندا دهخدانين لوغت نامه سينه ده استناد ائدير. نقده – سولدوز حاققيندا قلم ووران ديگر بير يازار ، اسفنديار حاجيلو **1**

دا ، اۆز نوبه سینه سولدوز آدینین یارانما تاریخی ، یارانما سببلرینه تشبّوت گؤستریب و یوخاریدا آدلاری قئید اولونان یازارلار تکین بو آدین "سولدوس" / "سولدوز" آدلی تورک-مغول طایفاسی و ایلخانلار و اونلارین خلف لری ساییلان چوپانلارسلاله سی و خاندانی ایله ایلگیلی اولماسینا دلالت و شهادت وئریر و بو حاقدا لازیم اولان تاریخی بیگیلری گتیریپ و او زامانین تاریخی اولایلارینی و سولدوز آدلی طایفا و قبیله دن سۆز آچیب و اونلارین امیرلرینین مغول ایمپئریاسی دؤولت و حاکمیتینده توتدوقلاری روتبه و مقام دورومو و شرائیط لرینی تاریخی منبعلره استناد ائده رک ، قئید ائدیپ آچیقلائیبدیر. بو حسابلا اسفندیار حاجیلو¹ دا سولدوز ماحالی آدینی ، "سولدوز" آدلی تورک- مغول سویلو طایفا و قبیله آدی و همچنین بو طایفا و ائلین "سولدوز" آدلی سرکرده سینین آدیندان آلینماغینی و ایلگیلی اولماغینی وورقولاییر. بیز بو یازارلارین هامیسینین "سولدوز" ماحالی آدی حاققیندا آپاردیقلاری تدقیقاتلارا و آراشدیرمالارا دقت ائده رکن ، مهدی رضوی دن ² باشقا ،اونلارین سولدوز آدی حاققیندا بو سون مطلبده و نظریه ده (سولدوز آدلی تورک-مغول طایفاسی و امیر نویان آدی ایله علاقه دار) یکدیل و متفق القول اولدوقلارینا و یا ایشاره ائتمک لرینه شاهد اولوروق.

نظریه لرین و فرض لرین هر بیر اۆز یئرینده دوشوندوروجو و قابل بحث و تعمق دور و قطعیت له رد یا قبول ائتمک چتین و مسئولیت گتیریجی بیر ایشدیر. توپونیمیا علمی بیر او قده ر آغیر و مسئولیتلی ایشدیر کی ، هر بیر یئرآدینی آچیکلامادا و اونون تفسیری و یورومو

، مختلف علملری و بیلگیلری (آز - چوخ) بيلمک طلب ائدير و هر طرفلی بوتون جوانبی
نظره آلماق گره کير. چونکی کيچيک بير سهو و خطا و اشتباه يوروم و تفسير ، بير خالق يا
ائل اوچون اينديکی حالدا و آينده ده چوخ باهايا باخا بيلر و آغير فلاکت لره دوچار اولماسينا
سبب اوللا بيلر. "سولدوز" آدينين اينديکی سولدوز ماحالينا ، سولدوز آدلی طایفا طرفيندن و
يا اميرچوبان سولدوز طرفيندن قويولماسی و يا غازان خان ايله ايلگیلنديرمک بير يانا و
"سولدوز" آدينين اؤز کؤکونو و اتيمولوژیسینی و يارانما کؤکلرینی ارشدیرما و تحليل
ائتمک بير يانا . سولدوز آدی ازل گوندن اينديکی ماحالين اوستونده اوللا و يا ايلخانيلر
دؤورونده بو ماحالا قويولا ، آدين اؤز کؤکونده و کؤک ارشدیرماسيندا و يارانماسيندا
کئچيرتديگی پروسئس لر و نئجه ايلک يارانماسينا و اونون ايلک دفعه هاردان تاپيلماسينا
فرق ائتمز. ايندی بو آد ايلک اؤنجه اورتا آسيادا و يا نقه منطقه سينده يارانماسی بيزيم بو
آدين بير لوغت و واژه کیمی ايلکين تاپيلما و يارانما نندن لرینی و سببلرینی ارشدیرماغا و
اونون اتيمولوژی ارشدیرماسينا مانع اوللا بيلمز. مسئله بوراسيندادير کی سولدوز آدی مغول
تورکلرينده اولموش اوللا و يا اورتا آسيادا و يا آذربايجاندا اولموش اوللا ، بو سؤزون و يا
آدين کؤکو و آنلامی نه دير؟ بيز ده بو مقاله ده ، اؤز نوبه ميزده چاليشيريق کی بو آدی ،
بير لوغت و واژه کیمی ايلکين يارانما و پئيدا اولماسی سببلرینی آچيقلایاق و اونو
کئچيرتديگی زامانين سوزگچيندن کئچيردک و نه اولدوغونو و نه ايلکين آنلاملارینی
داشيدیغینی ، ايلکين اؤزه بينی و کؤکونو آچيقلایاق و بو آچيکلामادا الهه ائتديگيميز نتيجه
لری سيزينله پايلاشاق و اؤز نظر و فيکيرلريمیزی سيزينله اورتاق اولاق . بيز بو يازيميزدا

بو آدی بیر سۆز اولاراق نظرده توتوب ، اونو آنالیز و تحلیل ائتمکله یاناشی ، گوجلر
احتماللاری دا ، اورتایا قویماق ایسته میشیک . بیزه گۆره سولدوز آدی ازل گوندن بو
ماحال و بۆلگه نین اوستونده وار ایمیش و بو سون تاریخی اولایلارین اساسیندا قویولماسی و
سولدوز آدلی طایفا و سرکرده و قشون باشچیسینین آدی ایله قویولماسی، شوپیه دوغورور.
چونکی آذربایجان توپونیمیسی خاراکتئرلری ایله اویومو و اوخونوشو اولمور. آذربایجان و
دیگر تورک تورپاقلاریندا اولان توپونیملرین(یئرآدلارین) یاشی ، میلاددان اۇنجه یه چاتیر.
بیز سولدوز آدلی تورک-مغول طایفاسینین اولدوغونو و "سولدوز" آدلی نویان و قشون
سرکرده سینین اولماسینی و غازان خان دؤورونده اوز وئرمیش اولایلارین اولماسینی ،
مونکیر دئییلز و نهی ائتمیریک ، و بونلاری سولدوز ماحالی آدی ایله اوخشارلیق و
تصادوفی بیلیم حساب اندیریک. یعنی "ایش ، ایشی گۆسته ریر" مسئله سینیه اوخشور. اولای
بیلسین کی همین سولدوز آدلی تورک- مغول طایفانین ایلک یاشاییش و مسکون اولدوغو
یئر، همین نقه-سولدوز منطقه سی ایمیش و سونرالار تاریخی ، جغرافی میگراسیالار
اثرینده ، اورتا آسیادان ، مغولستاندان و یا ماورالنهردن باش چیخاردير و ایلخانیلر
دؤورونده ، یئنی دن قاییدیر اؤز دوغما یوردونا. هر نه اؤز اصلینه قاییدار. تورک
طایفالارین ، ائللرین کوتله وی سورگون اولماسی پروسئس لرینده ، اونلارین یئنی دن اؤز
دوغما یوردلارینا قاییدیشینی ، بیز بو سون عصیرلرده روسیادا اوز وئرمیش طایفا و ائل
سورگونلرینده شاهییدی اولموشوق. سورگون اولموش و یا مهاجرت ائتمیش بیر خالق یا
طایفا ، اولای بیلسین کی بیر ده اؤز ایلکین دوغما یوردونا قاییتسین و یئنی دن همین یئرده

مسكون اولسون.بشر تاريخينده ، اوزه لليكله تورك تاريخينده بئله اولايلاز اوز وئريبيدير و چوخ گورونوب كى سورگون اولموش يا كؤچدورولموش خالق و طايفا ، يئنى دن اوز ايلكين دوغما آتا-بابا يوردونا قايتسين. اگر سولدوز آدى بير طايفا و ائل توپلوم حاليندا مغولستاندا حيات سورورموشسه ، نه ياخشى مغولستاندا بونلارين آديندا ، يعنى سولدوز آديندا بير شهر و يا يئر آدى اولمايبيدير؟! تورك تاريخينده عموميتده ، طايفالار اوز آدلاريني ياشاديغى اراضيلارين آيدندان آليبلار و اراضى لر همچنين اوز آدلاريني ، اوندا ياشايان خالقين سئودىگى و پرستيش ائتديگى تانرى و تانرىچاسينين آيدندان آليبيدير. تورك كؤكنلى يئرآدلاريندا ، يوردا ، تورپاغا آد قويولمانين قايداسى بئله اولوبدور. دئييلير كى سولدوز آدى صفوى دئورونه قده ر هئچ بير يازيدا و قايناقددا گورونمه ييب و سايقه سى يوخدور. بونون جوابيندا دئمە لييك كى مگر بير بؤيله تورك يئر آدلارينين هاميسينين آدى – سانى تاريخده و منبعلرده قئيد اولونوبدورمو؟! بيزيم فيكرimizجه "سولدوز" توركلرينين آذربايجانا گلمه اولدوغونو دوشونمك دوزگون گورونمور. سولدوز توركلرى آن آزى 2-3 مين ايل ميلاددان اؤنجه ، همين بو سولدوز آدى اراضيده ياشاماقددا اولوبلار و اورتا آسيا و توركيستانا و مغولستان اراضييه ده همين بو اينديكى نقهده سولدوزوندان كؤچموشلر و بو سون مين ايلليگين اورتا يوز ايلليكلرينده مغول لارين بو اراضييه حربى يوروش و آخيني ايله ، سولدوزلارين يئنى دن بو تورپاقلارا گلمه سى ، اونلارين يئنى دن ازلى تورپاقلارينا و اولو اجدادلارينين تورپاغينا دؤنوشلرى ساييلا بيلر.بونو حسنلو تپه سينين قازينتيلاريندان تاپيلميش ساخسى قابلار و معيشت اشيالارى و حسنلودان تاپيلان قيزيل كوپا بيزه دئيير.

قىزىل كوپانين قىمتىنى 2800 ايلدىن آرتىق تخمين ووروبلار. آن اسكى سولدوزلار(ايندىكى

سولدوزلار(ين اجدادى) زامان كىچىكجه همين نقه- سولدوزدان اطراف و اوزاق
يئرلره و يوردلارا كۆچ اندىلر. بيزه گۆره سولدوز توركلرى ، ايندىكى نقه – سولدوز
تورپاقلارينا گلمه دئيىل لر و اولو اجدادلارينين دوغما يوردلارى اولماسى باخيميندان ،
اونلار يئرلى تورك خالقيدير ، باخمىياراق كى موقتى اولاراق بير مدت اوز دوغما
يوردلاريندان كۆچوب سڤه لنىب و اوزاق دوشموشلر. بيزه گۆره كۆچ و يا سورگون
اولونسالار دا ، آما بونلاردان اوز يئرلنده قالانلار دا اولوبدور و مغولستاندان يئنى دن
قايدان سوي داشلاريني آچىق قوجاق ايله قبول اندىلر. سولدوزلولار سولدوزدان كۆچ
ائتميش اولسالار و يا سورگون اولسالار بئله ، سولدوز آدى اوز ياشاماغىندا قالىيدير. خالق ،
ائل ، طايفا كۆچوب آما يئر آدى ياشاماقددا اولوب.

بيزه گۆره سولدوز يئر آدى دا آرتىق آذربايجانين بير خيلى يئر آدلارينا گوروندويو كيمي ،
اسكى آذربايجان تورك ميفولوگياسى(=اسطوره شناسى) و آسترونومياسى (=علم نجوم و
ستاره شناسى) ايله باغلى بير آديير واونون ريشه سى و كؤكؤ ، قديم آذربايجان و تورك
تارىخينين درينلىكلرينه گنديب چاتير و بو آدى دا ، آذربايجان تورك ميفولوگياسينين
سوزگچيندن كنجيرتمك گرە ك دير و بو ساحه ده لازيم اولان گوجلۇ دليل لرى و حقيقتە
اويغون و ياخين اولان احتيمال لارى اورتايا آتمالييق تا «سولدوز» يئر آدينين گئرچك
آنلامى و معناسى و تاپيلما نډنلرى بللى و آشكار اولونسون. بيز بوردا آن گوجلۇ

وئرسیالاری و احتیمال لاری نظردن کئچیرتمه لییک . «سولدوز» بیر مرکب آدیر. بو آدی
ایکی حالت ده برپا انتمه لییک و هر حالتی ده اؤز یئرینده اوستونده ایشله ییب آچیکلامالی
بیق . دنمه لی ایکی واریانت اورتادا وار :

الف) «سولدوز» آدینی ایکی حیصه یه بؤلْمک :

1-"سو + اولدوز" Su+Ulduz

2-"سول + دوز" Sol+Duz // Sul+Duz

ب) «سولدوز» آدینی اوچ حیصه یه بؤلْمک :

(سو + اول + دوز) (Su + ul + duz)

ایلک اؤنجه بیرینجی واریانتدان یعنی (الف -1)دن باشلا بیرق :

بو آدی «سو+اولدوز» کیمی برپا انتسک ، او زمان آدین ایلک حیصه سینی «سو» SU
تشکیل آدیر. «سو» SU و اونون دیگر فونتیک واریانتلاری SO/SA/SE/SI ، قدیم تورک
میفولوژیاسیندا «سو» ، «نور» ، «ایشیق» آنلاملارینی داشیماقدادیر. آدین ایکینجی حیصه

سى ايسه ، توركجه اولان «اولدوز» سۆزودور. «سو» Su و اونون ديگر بير واريانتي سايبيلان "شو" Şu ، بيزه گۆره قديم تورك ميفولوژيسينده "نور"، "ايشيق"، "برق"، "پاريلتى"، "ايشين" و "ايشيق تانريسى" دئمكدير . بير سيرا تورك ديللرينده "س s" / "ش ş" سس ديبيشيلمه سى قانون- قايدايا گۆره ، Şu شو "نو"، "شى" Şi و "سو" Su يون واريانتي حساب ائتمكله و همچنين "شى" Şi يا "سو" Su يون ، "نور"، "ايشيق"، "ايشيق پاريلتيسى" كيمي ميفيك آنلاملاريني گۆز اؤنونه آلاراق ، و عيني حالدا "اولدوز"-ون "گون"، "گونش" كيمي آنلاملاريني گۆز اؤنونه آلساق، او زامان "سولدوز" ماحال و بؤلگه آدينين آنلامى يوخاريداكى آنلاملارين سيراسى ايله عبارتدير بونلاردان : "ايشيق و نور تانرينين گونو"، "ايشيق و نور تانرينين اولدوزو"، "ايشيقلی و پارلاق اولدوز" ، "ايشيق و پاريلدايان اولدوز"، "نورلو اولدوز"، "نور و ايشيق اولدوزو"، "نورلو و ايشيقلی گونش اولدوزو" ، «گونش اولدوزو» و بو كيمي آنلاملار.

دقت اندركن گؤرونور كى بو آنلاملار تورك و آذربايجان ميفولوگياسيندان تۇرنميش و سوزولموش ميفيك ائلمئنتلرين تئرمينلريدير.

«سو» SU و اونون ديگر فونتتيك واريانتلارى SO/SA/SE/Sİ ، قديم تورك ميفولوژياسيندا «سو» ، «نور» ، «ايشيق» آنلاملاريني داشيماق ايله ياناشى ، عيني حالدا ائتنوس آدى اولاراق ، ساكا توركلرينين بير اؤنملى و معروف طائفاسينين آدى دير. قديم توركلر، خصوصاً ساك و ساكا توركلرى ، ياي و كامانا دا ، "سا" Sa و "ساي" Say

دئیرمیشلر. گونشین اوزونو "یای"(داها دوغروسو دارتلمیش یای و کمان) و اونون شوعلارینی دا،اوخ(داها دوغروسو یایدان چیخمیش و سیچرامیش اوخ) کیمی نظره آلیب و تجسسوم اندیردیلر و بونون اساسیندا "ساتیر"// "شاتیر" آد-سوزونو ایکی حیصه یه بۆله رک "سا"// "شا"Şa (سای Say // شای Şay) حیصه سینی "یای" و "کامان" آنلامیندا ایشلدیلر و "تیر"(تیر) حیصه سینی "اوخ" آنلامیندا ایشلدیلر. "ساتیر"// "شاتیر" سوزو و آدی، قدیم تورک میفیک گوروشلر و فلسفه سیله باغلی اصیل تورک سوزودور.بو سوز قدیم تورکجه سوزو "سا" (=یای،کامان) و "تیر"(=اوخ،پئیکان) سوزلریندن یارانمیشدیر. "سا" بیر چوخ تورک دیللرینده "یای" و "کامان" دئمکدیر. "سا"نین "یا" Ya و "چا"Ça کیمی واریانتلاری واردیر. "اوخ" یا "تیر"-ین ده قدیم تورکلر آراسیندا موختلیف معنا چالارلاری اولوب و اونلاردان بیرسی ده "Radlov.V.V. 7 رادلوو"اون قئید انتدیگی کیمی قازاق ،آلتای دیلینده و "لئبند" لهجه سینده "عائله" ، "سوی" ، "نسیل" ، "منشأ" کیمی معنالاری واردیر. بو توضیحاتین اساسیندا و آردیندا بیزیم بو نظریه نین اساسیندا آپاریلان آراشدیرمالاریمیزدا بۆله بیر نتیجه اله گلیر کی چوخ گوجلۇ احتیمالا گۆره ، سولدوز آدینی ، ایندیکی نقده منطقه سینه وئره ن ، آنجاق "ساک" Sak یا "ساکا" Saka تورکلری اولای بیلر. یعنی بۆله دوشونولور کی تاریخین آن اسکی چاغلاریندا ، ایندیکی سولدوز ماحالینا ایلک آددیم باسان ائل و یا خالق "ساکا" تورکلری اولوبدور و ایندیکی سولدوز ماحالیندا یئرلشدیکدن سونرا ، اؤز اینانجلارینین اساسیندا ، ایناندىقلاری "گونش تانری"سینین آدینی ، یعنی "سولدوز" تانرینین

آدینی ، اۋز ياشادىقلارى و مسكون اولدوقلارى يئره و ماحالا وئرميش اولسونلار. بيزيم بئله دوشوندويوموزه دليل ، "سولدوز" آدينين (سو+اولدوز) ، ايلک حيصّه سى ، يعنى "سو" حيصه سيدير، چونكى "سو" Su و اونون باشقا واريانتلارى اولان "سى" Si ، "سا" Sa ، "سه" Se ، "سۇ" So ، ساكا توركلرينين بير اۋنملى ائل و طايافاسينى تشكيل ائتمه سى حقيقتى، تاريخى قايناقلاردا و چين سالنامه لرينده اۋز عكسنى تاپيديد. بونو دا قئيد ائتمك لازيمدير كى چينلى لر، ساك يا ساكا توركلرينه قديم تاريخلرينده و سالنامه لرينده، "سه" SE دئييرميشلر. "سه" SE ايسه ، "سى"/"سو"/"سا" نين فونتتيك واريانتى ساييلير. قديم ساك يا ساكا توركلرى ، "سا" Sa/"سه" Se/"سى" Si و "سۇ" So/Sa سۈزونو بير ائتنوس و طايفا آدى كيمي اۋز طايفه و يا قبيله لرى اوچون سئچمكه، اولاي بيلسين كى بو سئچيمين سياسى و دۈولتيرينه عاييد سبيلرى اولموش اولسون. بئله كى بو آدى سئچمك ، او تورك طايافاسينين ميفولوژى ايناملارى ايله و بو ايناملار و دوشونجه لر ايله سسله شن دۈولت و حكومت قانونلارى ايله باغلى اولسون. تورك ديللى خالقار و طايفالارين چوخوندا، "ياى" آ و "اوخ" آ اينانيرديلار و ميفولوگ ميرعلى سئيدوف-ون 8 دئديگينه اساساً "ياى"-ى مستقيلايگين، رمزى و سيمگه سى ، همچينين "اوخ" يا "تير" ي ايسه واسسالليغين (=گوجلۇ دۈولتدن آسيلي اولان) بلگه سى ساييرديلار. "ياى" و "اوخ" اون بو ميفولوژيك آناملارى و گۈروشلرينى نظره آلان تورك ديللى خالقار و ائتنوسلار، گاهدان "ياى"-ى (=سا // چا // شا) و هردين ده "اوخ"-و (=اوق // تير) و گاهدان دا اوخ و يايى بيرگه، اۋزونه آد سئچيرميش. بيز بو

معلوماتین اساسیندا تورکدیللی "ساق"// "ساک" لارین آدینین دا نه اولدوغونو راحت باشا دوشه بیلیریک ،ننجه کی میر علی سئیدوو 8 دا ایشاره اندیر کی تورکدیللی ساقلار اؤزلرینه "یای" و "اوخ" -و آد سئچیرلر و بورادا یاییں "قوت"، "گوج" و "موسقیلیک" آناملارینی نظره آلمیشلار. اونلار دونیانین دورد بیر یانیندا اؤز واسساللارینین اولدوغونو بیلدیرمک اوچون رسمی پاپاقلارینا دورد قیزیل اوخ تاخارمیشلار. 8

بیز بورادا بو آچیکلامانین اساسیندا بئله بیر نتیجه یه چاتیریک کی قدیم تورک دیللی ساق // ساک// ساکا خالق و بو خالقین "سی"// "سو" آدی بویوک و اؤنملی قولو ایله سولدوز// سولدوز خالق و ائتتوسو بیر کؤکدن و منشأدن ساییلیرلار، چونکی هر ایکی ائتتوسون دا، آد ترکیبینده قدیم تورک میفی "سا" Sa یا "سو" So و "سی" Si ایشتیراک اندیدیر (ساک لاردا "سی" طایفاسی و سولدوزدا "سو"// "سی" طایفاسی) و هر ایکی ائتتونیم ده عینی آدی و ماهیتی داشیماقدادیر. بو مسئله بیزی بو ایکی ائتتوسون کؤکداش و هم منشأ اولدوغونا اینانديرير و بو اساسدادیر کی "سولدوز" لاری Sulduz // یا Solduz "سولدوز" لاری، "ساق"// "ساک"// "ساکا" تورکلرینین بیر قولو و شاخه سی اولدوغونا اینانديرير. دنمه لی بئله نتیجه آلینیرکی چوخ گوجلر بیر احتیمالا گوره، سولدوز ماحالینین ایلک ساکینلری ، ساکا تورکلری اولموش اولسون. ساک یا ساکا تورکلری یاکوتستاندان توتموش و اورتا آسیادان تا آذربایجانا قده ر و حتی سیستانا قده ر یاییلمیشدیلار. عمومیتله ساک یا ساکا تورکلری ("سو" SU تورکلری// "سی" Si تورکلری// "سه" SE تورکلری) اودا و آتشه عبادت و ستایش ائده

رمیشلر. بو تورکلرین عبادت و پرستش ائتدیکلری "اود"(آتش) ، اصلینده هَمَن "گون" یا "گونش"دیر و "اود"(آتش)، گون یا گونشین یئرده کی سیمگه سی ، سَمْبُولو و نیشانه سی ساییلیر.

ایندی ایسه ، بیرینجی حالتین ایکینجی واریانتینی (الف 2-) گۆزدن

گئچیردک : سول Sul / Sol + دوز duz = سولدوز .

بو حالتده سولدوز آدینین بیرینجی حیصه سینی «سول Sul / Sol» تشکیل ائدیر.

«سول Sol» و اونون دیگر فونتیکی واریانتلاری "سول" Sul ، "سال" Sal ، "زال"

Zal حاققیندا دئییه بیله ریک کی "سال" Sal // "سول" Sol سۆزلری ده، اصلینده "سا.اول"

Sa.ul دور و قدیم تورک میفیک سۆزو "سا"Sa(=نور،ایشیق) و قدیم تورک سۆزو

"اول"ul(=قیرمیزی) سۆزلرینین ترکیبیدن یارانمیش مورککب آدیر و آنلامی "قیرمیزی

ایشیق"، "قیرمیزی نور"، "قیزارمیش ایشیقلی" دئمکدیر. ایندیکی تورک دیلینده ایشلنن "آل"

al سۆزو ده اصلینده "اول"ul سۆزونون دیگر بیر واریانتیدیر. "سو" Su و اونون دیگر

فونتیکی واریانتلاری ساییلان "شو" Su و "زو" Zu ، قدیم تورک میفولوژیسینده

"سو"دان(=آب) باشقا ، "نور"، "ایشیق" کیمی میفیک معنا چالارلاری دا اولموشدور. قنید

ائتمک لازیمدیر کی Su "سو"نون "ایشیق و نور" آنلامیندا اولماغینا ثبوت اولاراق ، فارس

دیلینده "سو- سو" سۆزونه ایشاره ائده بیله ریک . بو معلوماتین اساسیندا و دیگر طرفدن

Se ، همچنين «سا»نين فونتيڪ واريانتلاريندان بيريسي اولماسيني نظره آلاق، بيز بو
نتيجه يه چاتيريق كي اوزاق شرقده "جنوبى كارئا"نين(كره جنوبى) اينديكى پايتاختى يعنى
"سؤل"Se.ul شهرينين آدى ، چوخ گوجلواحتيمالا گؤره همين قديم تورڪ ميف و تانريسي
"Sa.ul سا.اول" يا "Se.ul سؤل"دور. "سال" Sal، قديم تورڪ ميفيڪ سؤز يا آدى اولان
"Sa.ul سا.اول" سؤزونون قيسسالميش و ايختيسار تاپميش فورماسيدير. اروپا و لاتين
ميفولوژى ادبياتيندا و ديلينده "گونش" و گونه ، "سول" Sol دئييب ايشلتديكلرى ميفيڪ
واژه ده ، "Sal سال"-ين باشقا فوننتيڪ واريانتيدير. دئمه لى بئله نتيجه آلينير كي سولدوز
آدينين بيرينجى حيصه سى اولان «سول»Sol سؤزونون معناسى، گون يا گونش (=آفتاب ،
خورشيد) دير و همچنين اروپادا و لاتينلرده ،«سول»Sol گون يا گونشين ميفيڪ و
ميفولوژيڪ آدى دير و ميفولوگيا يا ميفولوژيڪ ادبياتيندا بو آدى و تئرمينى كوللانيرلار.
بيزه گؤره "ل _ ن" N ، "م" M سسلرينين بير-بيريسينه چئويريلمه قانونونا اساسا ،
تورڪ ديلينده كي "زال" / "سال" / "سول" (= گون، گونش، خورشيد) سؤزو "سان"
(اينگليسجه يازيليشى Sun) فورمانتيني الده اندييدير و بو فورمادا ، ايندى اينگليس ديلينده ،
"گون" و "گونش" معناسيندا ايشله نير.

SAL---->SAN / SUL----->SUN / SOL----->SON

بيزه گؤره بو سس ديبشمه قانونونا اساساً ، چوخ گوجلواحتيمالا گؤره ساك / ساكا تورڪ

پهلوانی روستمین آتاسی "زال" و جدی "سام" پهلوانین آدی، هر ایکسی ده عینی سوز و

عینی آنلامدا ، یعنی "گون" یا "گونش" (=خورشید) آنلامیندادیر. SAL-----> SAM

William.G.Dotty 9 ویلیام ج.دوتی "ننن The Times World Mythology آدلی

اثرینده میتولوگ "راشل ایستورم Rachel Storm " قنید اندیر کی "سول" Sol ، روم//

روما میفولوژیسینده "گونش تانریسی" (=خدای خورشید یا خورشیدخدا) دیر.

"زال" Zal سوزو ایسه همن "Sal" سال-ین دیگر بیر فونئتیک واریانتیدیر و "آغ"، "بیاض"،

"کوتسال"، "مقدس"، "پارلاق"، "ایشیلدار"، "گونش"، "ایشیقلی"، "نورلو"، "گونشلی"

آنلاملاریندا ایشلنیلیر. بورادا دیگر بیر حقیقتی ده ،آله اندیریک و او حقیقت بودور کی

روستم پهلوانین آتاسی "زال" ، ساکا تورکلرینه منسوبودور و نتیجه آلینیر کی روستم اوزو ده

بیر ساکا تورکودور. البته بونو دا قنید ائتمک لازیمدیر کی بو آتا- اوغول ، هر ایکسی ده ،

ساکا تورکلرینین "سو" یا "سی" طایفاسیندان دیلار و اونلارین یاشادیغی و مسکون

اولدوقلاری یئر و بؤلگه ، سیستان ایمیش. سیستان آدی یعنی "سی" یا "سو" طایفاسینا

منسوب اولانلارین مرکزی و توپلانیدیغی یئر. بئله لیکله نتیجه آلینیر کی سولدوز آدینین

بیرینجی حیصه سی "سول" Sul/Sol ، آنلامی و معناسی "قیرمیزی ایشیق"، "قیرمیزی

نور"، "قیزارمیش ایشیقلی" و مجازی اولاراق "گون" یا "گونش" (=آفتاب، خورشید) اولور.

آدين ايکينجى حيصه سى «دوز» duz ، و اونون باشقا فونتیک واريانتلاری ، "diz" ،

"dis" ، "tis" ، مختلف تورک خاقلارينين ديللرينده ، اولدوز آنلاملى سۆزلرين

(اولدوز ، جولدوز ، ييلديز ، چيلتيس ، ژيلتيس ، سيلديس کیمی) سونلوغونو تشکيل

ائدير. «اولدوز» سۆزونه و آدينا ، آلتای تورکلرينين ديلينده "ييلديس" Yildis ، باشقيرت

تورکلرينين ديلينده "يُولدُوز" Yoldoz ، کازاک تورکلرينين ديلينده "ژولديز" Juldiz ،

قاراقالپاق تورکلرينين ديلينده "ژولديز" Joldiz ، قيرقيز تورک ديلينده "جيلديز" Cildiz ،

"قوموق" تورکلرينين ديلينده "يوردوز" Yurduz ، "نوقای" Noqay تورکلرينين ديلينده

"يولديز" Yuldiz ، تاتار تورکلرينين ديلينده "يُولديز" Yoldız ، "تووا" يا "تيوا" Tiva

تورکلرينين ديلينده "سيلديس" Sildis ، آنادولو (تورکيه) تورکجه سينده "ييلديز" Yıldız ،

تورکمن تورکلرينين ديلينده "ييلديز" Yıldız ، اۆزبک تورک ديلينده "يولدوز" Yulduz ،

اويغور تورکلرينين ديلينده "ژولتوز" Jultuz ، خاساق تورکلرينين ديلينده "چيلتيس" Çiltis ،

"شور" Şor تورکلرينين ديلينده "چيليس" Çilis ، ياکوت (ساک // ساکا) تورکلرينين ديلينده

"سولوس" Sulus ، دئييلير. بو سادالاديغيميز اولدوز آدينين مختلف تورک بويلاری و

خاقلارين ديللرينده ، دقت ائديليس ، گؤرونور کى تورک ديللرينين اکثريتinde ، "ى" Y و

"س" S ايله باشلانان سۆزلرده ، بيرينجى سسلر ، ديشيليرلر. ساکا تورکلرين و عینی حالدا

ياکوت تورکلرين ديلينده ، "ى" Y ايله باشلانان سۆزلرين اکثريتى ، "س" S ايله تلفوظ

اولونور. يعنى سولدوز ماحالينين ايلک ساکينلری اولان ساکا تورکلرينين بو ماحالا

قويدوقلاری "سولدوز" آدی ، اصلینده همن "یولدوز" Yulduz (= "ولدوز") آدی دیر کی،

"ی" حرفینین سسینی ، "س" S حرفینه و سسینه چئویریب ایفا ائدیبلر. یوخاریداکی بیلگی لره

دقت ائده رکن گؤرونور کی "توا" Tuva یا "تیوا" Tiva تورکلری ده ، ولدوزا دئیکلری

سؤز و واژه ، "سولدوز" سؤزونه و آدینا چوخ اوخشار و یاخیندیر. "توا" یا "تیوا"

تورکلری ولدوزا ، "سیلدیس" Sildis دئییرلر کی بو اؤز یئرینده جدی بیر آراشدیرما و

تدقیق آپارما طلب ائدیر. همچنین ساکا تورکلری ایله آن یاخین قوهوملوغو اولان یاکوت

تورکلرینین ولدوزا ایشلتدیکلری آد و سؤز، یعنی "سولوس" Sulus دا، "سولدوز" سؤزونه

چوخ اوخشارلیغی و یاخینلیغی وار کی بو یاخینلیق و اوخشارلیق ساکا و یاکوت تورکلری

حاققیندا ، گؤزله نیلن دیر. یاکوت تورک دیلینده "ی" Y سسی ایله باشلانان سؤزلر ، "س" S

سسینه چئویریلیر. میثال اوچون "یای" سؤزو اولور "سای" ، "یایی" اولور "سابی" ، "یاییق"

اولور "ساییق" ، "یاخا" سؤزو اولور "ساخا" ، "یال" اولور "سال" ، و ...

بو توضیحاتلا ، آیدین اولور کی یاکوت لارلا آن یاخین قوهوملوغو و یاخینلیغی اولان ساک

لار یا ساکالار ، "ی" Y ایله باشلانان سؤزلری ، "س" S ایله ادا و ایفا ائدیرمیشلر. آرتیق بو

حقیقت هامیا و عینی حالدا تورک تاریخی ایله مشغول اولانلارا بللی اولونوب کی ساک

لار // ساکالار و دیگر تورک دیللی خالقلار، انتتیک و سوی باخیمیندان ، بیر- بیرله قوهوم

و اقربادیلار. سولدوز ماحالینین ایلک ساکینلری اولان ساک یا ساکا تورکلری ، دیگر تورک

دیللی و تورک سویلو خالقلار و طایفالار ایله دیل بیرلیگی و میفولوژی باغلانتیلاری و

قوھوملوقلاری وار. بونو دا وورقولامالی بیق کی ، ساک // ساکا تورک کولتور- مدنیتی و عینی حالدا میفیک (اسطوره ای) تفکورو ، آذربایجانین دیگر تورک ائلری و طایفالاری و قبیله لرینین میفیک و میفولوژیک ایناملاری و دوشونجه لری ایله چوخ سیخ باغلیلیگی و یاخینلیگی اولوبدور.

سولدوز آدینین بیرینجی حیصه سی یعنی "سول Sul" یا "سول Sol" ، بیر انتنوس آدی (=طایفا آدی، قبیله آدی) کیمی ده ،قدیم آذربایجان اراضیسینده آلبان دؤولتی نین تشکیل ائده ن 26 طایفاسیندان بیرینین آدیندا ،اؤزونو عکس ائتدیریر. قدیم آذربایجان اراضیسینده یارانمیش و قورولموش "آلبان" دؤولتی نین 26 طایفاسیندان بیرینین آدی "چولÇul" یا "چولÇol" اولوبدور. آذربایجانین گؤرکملی تاریخچی عالیمی ،قیاس الدین غنّیب اللایئو، "آذربایجان تورکلرینین تاریخی تشکولو" آدلی اثرینده ، آلبانلارین 26 طایفاسیندان، "چول" //Çul "چول"Çol ویا "کول"//Kul"کول"Kol طایفالاریندان آد آپاریر. بیزه گؤره آلبان دؤولتی نین 26 طایفاسیندان بیرى ساییلان "چول"//چول"لار، و"کول"//Cul"کول"لارCol اصلینده سولدوز آدینین ایلك حیصّه سی ایله بیردیر و عینی دیر، یعنی سولدوز تانرینین آدیندان ، اونلارین طایفا آدلاری یارانمیشدیر. بیزه گؤره "چول" طایفا آدی ، (قدیم تورک دیلینده "س"- "چ" – "ش" – "یوموشاق ک " سسلرینین بیر- بیرله دیشمه قانونو اساسیندا) و عینی حالدا "کول" //Kul"کول"Kol طایفاسی دا یوخاریدا ایضاح ائتدیگیمیز کیمی ،همن "سول"//Sul "شول"//Şul "کول"Cul(قدیم لاتینجه اوخونوشو سول و ایندی ایسه

كول) // "كول" Kul دور كى بو ايكى طايفا دا اصلينده گورانلىق (گونش پرستلىك و ميترائىسم) گوروشو و اينانجينا باغلى اولان تورك طايفالاريدير. بىر احتمالا گوره اولاي بىلسين كى همن "چول" لار يا داها دوغروسو "سول" لار ، آرازين شىمال حيصه سيندن كؤچوب ايندىكى سولدوز ماحاليندا يئرلشميش اولسونلار و اؤز طايفا آدلار ينين اساسيندا ، يئرلشدىكلرى دوزه و اووايا (=دشت ، جلگه) ، سولدوز ("سول" لار دوزو – "سول" طايفاسينا عاييد دوز يا دوزه ن) آدى و ئرمىش اولسونلار.

سولدوز Sulduz يا سلدوز Solduz آدينين سون بؤلومو "دوز" Duz و اونون ديگر واريانتلارى (ديز، تيز، ديس، تيس، توز، توس) ، قديم تورك ميفولوژيسينده، هر بىر پديده نين ايلك باشلانيشى و ايلك گوزه سى و ايلك اوزه يى (=سرچشمه ، منبع، شروع، آغاز، آغازگر ، بؤيوك، آنا، آتا، اصل، منشأ) ساييليردى. ميثال اوچون اسكى توركلرين اينانجينا گوره ، آن بؤيوك ، اولو و ايلكىن داغا كى بوتون باشقا داغلار اوندان توره نيبيدير ، «توس تائو» Tos Tau دئييرميشلر. اسكى توركلرين چوخو ، ستايش و پرستش ائتدىكلرى مقدس داغلارى ، اولو آنا (=مادر بزرگ)، اولو آتا (=پدر بزرگ) سانيرديلار و ائله ده آدلانديريرديلار. بو بيلگيلر و آچىكلامالارين اساسيندا «سولدوز» آدينين آنلامى و معناسى "بؤيوك گونش" (=خورشيد خدای بزرگ) ، "آنا گونش (=خورشيد مادر، الهه خورشيد)" ، "آتا گونش" (=خورشيد پدر، خدای خورشيد) ، اولو گونش (خورشيد خدای بزرگ و ازلى) ، نور و ايشيق تانريسى (خدای نور و روشنى) ، نور و ايشيغين دوغانى (زاينده نور و روشنى) و بو كيمى

آنلاملار اولور . بئله ليکله سولدوز آدينين بو واريانتيني (الف 2-) آچيقلارکن ، بيزه معلوم اولور کي "سولدوز" آدى ، ساک يا ساکا تورکلرينين ميفيک تفکورو ايله باغلي يارانميشدير . اسکي ميفيک اينانجلار و باورلرله باغلي يئرآدلاري ، او يئرلرده ياشايان و ياشاميش خالقين ، سوي کؤکونون آچيکلانماسينا ، بيزه کؤمک ائدير .

ايندى ايسه ، سولدوز آدينين ب) واريانتيني، يعنى (سو+Su اول
+duz) حالتيني گؤزدن گئچيرديب ، آچيکلاماق گره ک :

ايلک اۇنجه بو ترکيبين آناليزينده بيرينجي حيصه سي اولان "سو" يو مختلف يۇنلردن تحليل ائتمه لي و آچيکلامالي ييق . سولدوز آدينين بو ترکيبينده گؤرونن "سو" Su حاققيندا ، اۇنجه يوخاريدا توضيح وئريليدير و قئيد ائتديک کي "سو" Su و اونون ديگر فونتیک واريانتلاري سايبيلان "شو" Şu و "زو" Zu ، قديم تورک ميفولوژيسينده "سو" دان (=آب) علاوه ، "نور" ، "ايشيق" کيمي ميفيک معنا چالارلاري دا اولموشدور . بورادا يئري گلमيشکن قئيد ائتمه ليک کي "سولدوز" آدينين ايلک بؤلومو سايبيلان "سو" نون ديگر واريانتلاريندان بيريسي اولان "شو" Şu ، (Su=Şu) ، بيزجه تورک خالقلارين و او سيرانان آذربايجان ميفلر جۇوقاسيندا ، تانريلاردان بيرى ايميش و اولاييلسين سونراکي مين ايلليکلرده ، يئني يئتمه (يهود، مسيحيت، اسلام) دينلر و اينانجلارين باسکيسي و سيخيشديرمالاري تاثيرينده ، بير خيلى ميفلر و تانريلار کيمي ، آرادان قالديريليپ و يا آدى و ماهيتي ديشيليدير . تورک-

توران و آذربایجان میفی و تانریسی اولان "شو" Şu، فارس دیلینه کئچه رک، اوزونو ایندییه قده ر "سو-سو" سوزو و ایفاده سینین بطنینده، همن "نور"، "ایشیق"، "ایشین" و "پاریلتی" آنلاملاریندا، اوزونو قورو یوب ساхламаقدادیر. فارس دیلینده بو قدیم تورک میفیک آدی، (سو-سو زدن کیمی) ایشلنیلیر و پاریلداما، ایشیلداما، اولدوز ایشیغی و پاریلتیسی معنالاریندا ایشله نیلیر. بو تورک و آذربایجان میفی و تانریسی "شو" Şu، مئزوپوتامیادان (بین النهرین) و یاخود آذربایجان میفلر جووقاسیندان یا پانتئونوندان، مصره گئدیپ و مصرین میف لر پانتئونوندا بیر تانری کیمی اوز وظیفه سینده اولوبدور. مصر پانتئونونون "شو" Şu تانریسی حاقیندا میتولوژ "ژ.ویو" 10 J.Vieux، "The Myths of Egypt" "آدلی اثرینده صحیفه 28-ده یازیر: "شو"، مصرین 9-لوق پانتئونوندا یئرلشمیش و "رع" تانرینین یارادیلیشی ساییلیردی. "شو"، باجیسی "تئنفوت" Tefnut ایله، مصر تانریلار پانتئونونون ایلک جوفتو و آر-آروادی (ائشلی) ساییلیردی. بیز میتولوژ "ژ.ویو" نون وئردیگی بو معلوماتدان بئله نتیجه آلیریق کی مصر میفولوژیاسیندا و بو میفولوژیانین اساسیندا، "شو" تانریسی، جوفتلیکده (ائشلیکده)، ائولنمه ده، آر-آروادلیقدا، ایلک ائش و ایلک آر ساییلیر. بیزه گؤره بو معلوماتین اساسیندا دئییه بیله ریک کی "شو" نون دیگر بیر آنلاملی و معنا چالاری دا "ائش" (=همسر)، "آر"، "حیات یولداشی" دئمکدیر. "شو" تانرینین مصر پانتئونوندا ایلک "جوفت"، "ائش"، "آر"، "حیات یولداش" ساییلما سینا دایر، مصر میفولوژیاسی اوزمانی "دوکتور روی-ویلیس Roy Willis" ده، "William.G.Dotty ویلیام ج.دوتی" نین 9

باشچیلیغی آلتیندا یازیلان "The Times World of Mythology" اثرین صحیفه 16-دا

شهادت وئریر و یازیر: "...مصرین بؤیوک تانریسی ساییلان آتوم تانریسی، "نوطفه"نی

(=اسپرم) یاراتدی و اونون نوطفه لریندن ایلک جوفت (ائش) تانریلار و آر- آرواد

تانریلاری یعنی "شو" تانری و "تئففوت" ایلاهی سی یارانندی. بو جوفت تانری، تانریلار

نسلینین ایلک نمونه لری ساییلیردی. بیزه گۆره "سو"یو، "شو"نون باشقا فونئتیکی واریانتینی

گۆز اؤنونه گتیره رک، قدیم تورک دیلینده "حربچی" (=فرد مسلح نظامی و لشکری)، "حربی

عسگر" (=سرباز جنگ)، "دؤیوشچو"، "قوشون عسگری" آنلاملاریندا ایشلنن "سو" Su

// "سو" Sü سؤزلرینین یارانماسی دا ائله بو قدیم تورک کؤکنلی "شو"نون بو معنا

چالارلاریندان ایره لی گلیر. بیر ایگید او زامان "سو" Su // "سو" Sü آدلانا بیلر کی قوچاق و

آتیلقان یاشینا چاتمیش اولسون، دؤیوش و ساواشماق قابیلیتینه مالیک و عینی حالدا ائولنمه یه

و ائو قورماغا آدای و حاضر اولموش اولسون. تورک دیلینده ائولنمیش یاشینا و حدینه

چاتمیش ائولنمه میش جوانا "سوبای" Subay و یا "سوبای" Sübay دئمه بین سببی ده، ائله

همَن "سو" Su // "سو" Sü یا "شو"نون یوخاریدا ایشاره اولونان (ائولیلیگه و ائولنمه یه آدایلیق)

آنلام و معنا چالارلاریندان ایره لی گلیر و تۆره نیر. دئمه لی "شو" و "سو"نون دیگر معنا

چالارلاریندان "عسگر"، "قوشون حربچیسی" و "آر" (=مرد، شوهر)، "گوجا" و

"ائش"ی (=همسر) ده سایماق اولار. "شو"نون میصیرده کی قازاندیغی "آر" (=شوهر)

آنلامی و معناسینی، ایندیکی فارس دیلینده ایشله نن "شو" و "شوی" Şuy سؤزلرینده اؤزونو

قورویوب ساخلا ماغینی گۆرمک اولار. "سولدوز" آدینین ایلک بۆلومو اولان "سو" Su و یا اونون دیگر واریانتی ساییلان Şu "شو" نون یوخاریداکی قئید اولونان "قورویوجو" ، "قورویان" و بکچی (= محافظ، سرباز، مدافع، پاسدار) کیمی معنالار و معنا چالارلارینی داشیدیغینی نظره آلاق ، بیر گوجلۇ احتمالا گۆره ، "سولدوز" آدینی "سو- اولدوز" Sü Ulduz و یا "سو – اولدوزو" Sü ulduzu (= تقریباً ستاره ی سرباز ، ستاره ی محافظ ، ستاره ی پاسدار و ... آنلاملاریندا) بیلیم ، آدلاندیرماق اولار. "سو" Sü تورک دیلینده اسکیدن بری "قورویوجو" ، "قورویان" (محافظ ، حراست ائده ن) ، "عسکر" ، "سرباز" ، "قشون پیاده سی" ، "دؤیوشچو" ، "آر" و "آره ن" معنالاریندا ایشله نیبدير.

میتولوق "ژ.ویو" J.Vieux 10 ، مصرین (اصلینده تورک- آذربایجان کؤکلی) "شو" تانریسی حاقدا بئله معلومات وئریر : "اونون آدینین معنا و ائتمولوژیسی "گۆیه قالدیران و آپاران" دیر. او، یونان میتی "اطلس" کیمی، گۆی و گۆی اوزونون ساخلایانی ساییلیردی. او ، "رع" تانرینین امریله، یئر تانریسی "گئب" Geb و "گۆی تانریچاسی" "نوت" -ون آراسینا بوراخیلیمیشدیر. "شو"، یئر و گۆیو چوخ سرتلیکله (= محکم و سخت) بیر- بیریندن آیردی ، "نوت" -و قالدیریب گۆیه آپاردی و آللری ایله اونو گۆیده و یوخاریدا ساخلادی. "شو" عینی حالدا "هاوا" تانریسی (=خدای هوا) و تانریسل بوشلۇغون تانریسی ساییلیر. "شو" هر زامان اینسان قیلیغیندا تجسوم اولونوبدور. او، باشیندا دوه قوشو له له یی (=پر شترمرغ) تاخیلان بیر اینسان کیمی گؤستریلیبدير. دئمه لی دوه قوشو له له یی اونون آد آنلامیدیر. "شو"، "رع"

تانرینین جانیشینی و نماینده سی و یئر اوزونون شهریارى(شاهی و سلطانی) اولدو".

سولدوز آدینین ، نور و ایشیق معناسیندا اولان "سو" حیصّه سینین "شو" واریانتینین ایزینی

باشقا یوردلاردا، او سیرادان هیندوستاندا همچنین تاپماق اولور. تورک کؤکنلی "شو" Şu

// "شو" Şuv تانریسینی "شووا" //Şuva "شیوه" Şivə فورمالاریندا برپا ائتمک اولار. بیزه

گؤره بو تورک کؤکنلی تانری ،قدیم هیند تانریلار پانتئونوندا ،آن اؤنملی تانریلاردان بیرى

ساییلیردی. میتولوگ "ریچارد کاوندیش" **11**، " Mitholojy An Illustrated

اثرینین صحیفه 66-دا قئید ائدیر کی "بو تانرینین آدی هیند میفولوگیاسیندا سانسکریتجه

"شاوا" Şava قئید اولونوبدور.بو تانری سونرالار یئنی هیند میفولوگیاسیندا آدی،"شیوا"

Şiva کیمی گئدیر.

ویلیام.ج.دوتی **9** William.G.Dotty ، " The Times World of Mythology " آدلی

اثرین صحیفه 44-ده ،هیند میتولوژیسی بؤلومونده "شیوا" آدلی تانری حاقیندا یازیر : "شیوا

ظولمت ،قارانلیق و داغیدیجی تانریسیدیر و قورخونج شخصیته مالیکدیر .اونون چئوره

سینی قورخونج روحلار، شبح لر و دئولر (دئمونلار) احاطه ائدییدیر. آما اونون یاخشى

جهتلری ده واردی ... شیوا نین پارواتی ایله ائولنمه سیندن ،بیر سیرا تانریلار دوغولدولار

،او سیرادان ساواش تانریسی ، گئنشا ،لکشمی یا سرسوتی،...".

اسكى چين تاريخينه دقت اندركن، گورونور كى ھمن بو تورك كوكلى ميفيك آدا ،"شو" Su سۇلەسى و "شو خان" آدا حۇكران اولوبدور. "شو" ، سومئر- آكاد حكرانلارينين آدى اولاراق (میلادان اۇنجه 2003-2027)، عینی حالدا چوخ حیرت اندیجی دیر کی ھمین آد 1800 ایل سونرا (ائرادان اۇنجه 4-جو یوزایلیکده) ، اسکندریین اورتا آسیایا یوروشو زامانی، یئنی دن بیر تورک سلطان ، خاقان و یا ایمپئراطورونون آدی اولور. ویکی پئدییا، آچیق ائنسیکلوپئدیاسینا اساساً ، "شو" ("شو خان") — اوچ چارلیق دؤورونده 221 — 263 جو ایللرده مؤوجود اولموش دؤولت ایمیش. "شو" چارلیغینین اساسی، اوزونو "هان" (خان) سولاله سینین داوامچیسی سایان "لیو بی" Liu bey طرفیندن قویولموشدور. بیزه گؤره بو "شو خان" و یاخود "شو خان" اصلینده بیر افسانوی تورک سلطانی و خانیدیر. بو دئیگیملرین تصدیقینده ، ن.م.خودیئو N.M.Xudiyev و ا.آ.قولیئو (Ə.A.Quliyev) 12، "قدیم تورک عابده لرینین سؤزلوگو" آدی اثرین صفحه 126-سیندا، "شو"نون توضیحینده یازیرلار : افسانوی تورک خانى و اونون فتح ائتدیگی شهرین آدى".

"سولدوز" آدینین ایلک حیصه سی ، "نور" ، "ایشیق" معناسیندا اولان "سو" یو، اگر گوی و سماوی عنصرلوقدان چىخاردیب ، یئرده کی "سو" (=آب) عنصر و معناسیندا اولماسینی نظرده آلساق ، او زامان "شو خان" بیزجه ، بیر واریانتا گؤره قدیم تورک ميفولوگیاسیندا آدی گئندن ھمن "سو خان" Su Xan یا Su Xan "سو خانی" دیر. چونکی "شو" Su ايسه "سو" یون باشقا بیر واریانتی ساییلیر. بیر داھا خاطیرلاتمالی بیق کی تورک دیلی و تورک

سُوپلو خالقلار آراسیندا، سویا اینامین ایزلری ازل گوندن بری، یاشامیشدیر و "سو" اُونقونو (=بلگه، سَمْبُل، نماد) و میفی اولموشدور. سویا(=آب) و سو تانریسینا(=خدای آب) ستایش و تاپینمانین ایزلرینی اوزونده قُروویان عادتلر و دَبلری ، تورکلرین هرزامان اولموشدور و اوزونو گُستر میشدیر. دئمہ لی تورک دیللی خالقلاردا "سو تانریسی"(=خدای آب) ،اساس تانریلاردان ساییلیرمیش. قدیم تورک خالقلاری ، سو تانریسینا موختلیف آدلار وئرمیشلر. بو آدلار، آذربایجانین گُورکملی میقولوق عالیمی میر علی سیدوف —ون 8 قنُیدیاتینا گُوره، بیر سیراسی اونا "سو اینسی" Su iyesi ،بیر سیراسی "یاییق" Yayiq ،بیر سیراسی "قاران" Qaran ،بیر سیراسی "یو یئسی" Yu iyesi ،بیر سیراسی "سو جددیم" Su cəddim ، بیر سیراسی "سو بابا" Su Baba و بیر سیراسی دا "سو خان" Su Xan دئمیشلر. بیزجه اولای بیلسین کی چین اراضیسینده حُکمرانلیق ائدن خاقان "شو حان" Şu han ایسه، هَمَن تورکلرین "سو خانی" اولموش اولسون. "سو تانریسی" گُورونور کی تورک خالقلارینین میفولوگیاسیندا چوخ اُونملی یئر توتدوغوندان، اونون آدینا شامان دعالاریندا تئز- تئز راست گلینیر. عبدالقادر اینان-ین دُنْدیگینه گُوره ،قام یا شامان ین چاغیریشی ایله اینسانلارین یاردیمینا گلن ایلک تانری، "یاییک خان" Yayik xan // "یاییق خان" Yayiq xan آدلی سو تانریسیدیر. "شو" حاقیندا آراشدیرمالاریمیز ،اونون موختلیف فوننتیک واریانتلارینین اولدوغونو و همچنین اونون موختلیف معنا چالارلارینا مالیک اولدوغونو بیزه اثبات ائتمکده دیر. آراشدیرمالاریمیز بللی ائدیر کی "شو" Şu ،چین دیلینده گنیش سوییه ده "شائو" Şao ،

"شئە" $\$e$ ، "شى" $\$i$ فورمانتلاریندا چىخىش ائدير. چىن دىلینده بو تورک کؤکنلى(رىشه لى) ميفىک سۆزو، موختلىف معنا چالارلارینى عکس ائتمکده دیر. البت ده بو معنا چالارلارى ،بیزجه تورک ميفى و تانرىسى اولان،"شو" $\$u$ تانرىسىنین اؤزونده داشیدیغى کاراکترلر ، اؤزه ل لیکلر، نیشانله لر و بلگه لریندن ایره لى گلیر. چىن دىلینده "شائو"نون آنلاملارى و معنا چالارلاریندان بیریسى "دال" و "شاخه" دئمکدیر . بیر معنا چالارى دا "خبر و مئساژ آپارماق"دیر. بیزه گۆره تورک دىلینده "خبر"،"سسه سالما"،"جار سالما"،"خبرى سسه سالما و یایما" آنلاملاریندا ایشله نن "چوو" $\$uv$ /"چوو" $\$ov$ سۆزلرى ایله چىن دىلینده ایشله نن "شائو" $\$ao$ سۆزو عینى کۆکه و منشأیه مالیکدیر .حتى ایندىكى عرب دىلینده ایشلنن "شایعه"(=بیر خبرى سسه سالماق و یایما) سۆزوده اصلینده بو تورک کؤکنلى "شو"دان آلنمادیر. بو یوروم و آچیکلامانین اساسیندا ، "سولدوز" آدینین بیر معناسى ویا معنا چالارى دا "خبر یایان اولدوز"،"خبرچى اولدوز"، "چوو سالان اولدوز" و "چوو اولدوزو"دور. دئمه لى بئله چىخیر کى "شو" $\$u$ /"شو" $\$uv$ -ون معنا چالارلاریندان بیریسى ده ، " یایما" یا "یایماق"دیر. بیزه گۆره تورک دىلینده مال-حیوانى و مالقارانى یایانا دا "چوبان" دئمه گین سببى،همن "شو" $\$$ /"شو" $\$uv$ -ون "یایما"،"داغیتما"،"نشر ائتمک" کیمى آنلاملاریندان و معنا چالارلاریندان ایره لى گلیر.یعنى نتیجه آلینیر کى قدیم ایلکین تورکلر،"شو"/"شو"-"ون "یایما" آنلامیندان ، قویون سوروسونو یایان و اوتاران آداما ،"شو.آن" $\$uv.an$ /"شوب.آن" $\$ub.an$ /"چوب.آن" $\$ub.an$ /"چوبان" $\$oban$ //

"شاب.آن" \$ab.an، "شيب.آن" \$ib.an دئيىبلر.

"شوب" \$ub / "چوب" \$ub / "چوب" \$ob، "شو" \$uv-ون واريانتلارى سايىلىر و هاميسى
عيني سۆزدور و بير آنلام و معنایا ماليک ديلر . بو آراشدیرمانين اساسيندا دئمک اولار بير
احتمالا گۆره ده ، "سولدوز" آدينى، بير آسترونمىک آد ساياراق ، اونو "چوبان اولدوزو"
آنلاميندا معنالانديرماق اولار.حتى "اوتارما" معنا چالارينا گۆره ، "سولدوز" و "اوتاران" يا
"اوتار.اود" (=آتش چوپان ، خورشيد چوپان ، ستاره ی چوپان ، رهبر اولدوز،باش اولدوز)
معنالانديرماق اولار. بو آدلارين ترکيبينده اشتراک انده ن "آن" An سۆزو، "تانرى"

دئمکدير. "شو.آن" \$u.an // "شو.آن" \$uv.an تورک کؤکنلى سۆزلرينين آنلامى و
انتيمولوگياسى، قديم ايلکين تورکلر آراسيندا "شو تانرىسى" يا "شو آلاهی" دئمکدير و
"شو"نون موختلیف معنا چالارلارى اساسيندا موختلیف آنلاملارى ايفا ائديرلر :نمونه اوچون
"قارانلیقلار تانرىسى"، "گنجه تانرىسى"، "قارانلیقلاردا دوزگونه و ايشيغا هدايت ائدن" ،
"قارانلیقدان آيدینلیغا چىخاردان"، "رهبر"، "سورونو هدايت ائدن"، "سورويه باشچیلیق ائدن"،
"قۇرویوجو" (=مواظب،نگهبان،محافظ)، "قارانلیقلاردا قۇرویان" و سايره بو کیمی آنلاملار.

بو ايضاحات و آچیکلامدان بئله نتیجه چىخاريلير کى سۆز کونوسو اولان

"شو.آن" \$uan / "شو.آن" \$uvan / "شوب.آن" \$uban / "شاب.آن" \$aban / "شب.آن" \$əban

/ "شيب.آن" \$iban ترکيبلىرى ،هاميسى "شو.آن" \$uan و ياخود "شو.آن" \$uvan-ين

فونئتيک واريانتلاريدير و هاميسى اصلينده عين سۆزدور. "سولدوز" آدينين ايلک بۆلومو

اولان "سو" Su و یا اونون دیگر واریانته ساییلان Şu "شو" نون یوخاریداکی قئید اولونان "قورویوجو" ، "قورویان" و بکچی (= محافظ، سرباز، مدافع، پاسدار) کیمی معنالار و معنا چالارلارینی داشیدیغی اوچون ، بیر گوجلۇ احتمالا گۆره ، "سولدوز" آدینی "سو- اولدوز" Sü Ulduz و یا "سو – اولدوزو" Su ulduz بیلیم ، آدلانديرماق اولار. "سو" Sü / Su تورک ديلينده اسکیدن بری "قورویوجو"، "قورویان"، "عسکر"، "سرباز"، "قشون پیاده سی"، "دؤیوشجو"، "آر" و "آره ن" معنالاریندا ایشله نیبدير . همچنین تورک تاریخینده "شیبان" Şiban و یاخود "شئبان" Şeyban و "شئبانیلر" Şeybanilər آدلی تورک ائتتوس و طایفاسینین آدی دا ، اصلینده ائله بو تورک میفیک آدی "شو" دان آینما و ایلگیلیدیر. بو سایدیقلا ریمیزین هامیسینین آنلاملاری دا بیر کؤک و قایناقداندير و "قارانلیقلار تانریسی"، "ظولمتدن قورتاران تانری"، اونلارین اورتاق و ایلکین آنلامی ساییلیر و دیگر معنا چالارلارینی دا اؤزلرینده داشیییرلار کی اونلاردان بیرسی ده "چوبان" دیر. بو یوخاریدا سایدیقلا ریمیزین "چوبان" دان علاوه ، دیگر بیر معنا چالارلاری دا وار و "چوبان" Çoban ، مجازی اولاراق "رهبر"، "لیدئر"، "سرکرده" و "باشچی" دئمکدیر. چوبانین ایشی ندير؟! قویون یایماق و اوتارماق. دئمه لی چوبانین بو وظیفه سی اساسیندا، "شیبان" سؤزونون اساس اؤزه یی و کؤکو ساییلان "شیب" Şib حیصه سی، عینی حالدا "قویون" آنلامیندا دا گؤتورولوب و ایشلنیلیدیر. یعنی "شو" Şu / "شو" Şuv یا "شیو" Şiv // "شیب" Şib قویون آنلامینی و یاخود معنا چالارینی الدهه اندیدیر. "شیو" Şiv یا "شیب" Şib-ین سونرادان "قویون" آنلامی و معنا

چالارینی الدہ ائدیگینه دایر، اینگیلیس دیلیندن سیتات و ثبوت گتیرمک بیزیم ادعانین اثباتینا

چوخ یاردیم ائده بیلر. ایندیکی اینگیلیس دیلینده گؤرونور کی قویونا "شیپ" (اینگلیزجه

یازیلیشی "Sheep") دئییرلر و بو قویونو یایان و اوتارانا دا "شیپئرد" (اینگلیزجه ده

یازیلیشی Shepherd) دئییرلر. چوبانین ایشی قویونو و سورونو سورمکدیر. دئمہ لی

"سورمک" ده "شو"// "شو"// "شیو"// "شیب" و "شیب"-ین فوننتیک واریانتی (ب) <---

(پ) ساییلان "شیپ"-ین (اینگلیزجه Sheep) دیگر بیر آنلام و معنا چالاری اولای بیلر. بو

سببه گؤره دیر کی سوروجویه "شوفئر" Shoffer دئییلیر. "شوفئر" şuv.ar اصلینده

شو. آر" دیر، یعنی "شو" şu// "شو" şuv// "شوب" şub تانریسی و سونرادان زامانلا اوندا

فوننتیک دیشیلیگی اوز وئریب و سوندا ایندیکی "شوفئر" Shoffer فورمانتینی الدہ ائدییدیر.

شوب. آر. Shub.ar <--- شو. آر. Shuv.ar <--- شوف. آر. Shuf.ar <---

شوف. ائر. Shuf.er <--- شوفئر Shoffer (=سوروجو، سورہ ن، راننده)

گؤرونور کی "سولدوز" آدی، چوخ گئنیش معنالی و نچہ جهتلی و چوخ شاخه لی بیر سؤز

و آدیر و بیر چوخ معنالارا صاحب بیر آدیر.

"سولدوز" آدینین ایکینجی حیصه سینی (سو+اول+دوز) اسکی تورکجه میفیک سؤزو "اول"

UL تشکیل ائدیر. "اول" UL، تورکجه اولان "آل" سؤزونون دیگر فوننتیک واریانتی ساییلیر

و آنلامی قدیم تورک میفولوژیسینده "قیرمیزی"، "اوجا"، "یوکسک"، "قدرتلی" دئمکدیر.

قنئد ائتمک لازیمدیر کی تورک دیلینده "آل" سۆزونون نئچه یۇنلو مختلف و بیر- بیریندن

فرقلی معنالاری وار. آذربایجانین میفلوق عالیمی "میرعلی سیدوف" **8** "آل" حاققیندا

آنلاملارینی بئله قنئد ائدییدیر:

"حیله"، "آلاتماق"، "سو پریسی"، "سوی"، "نسیل"، "دودمان و خاندان" (= عرب

دیلینده)، "جهنم".

"آل" سۆزونون بو آنلاملاری ایله باغلی، بیر چوخ تورک دیلرینده مرکب سۆزلر و میفیک

آدلار یارانمیشدیر. مثال اوچون "آل قاریسی"، "آل آروادی"، "آل باستی" کیمی آدلار.

تورک دیلینده "آل" سۆزونون اؤنملی میفیک معنالاریندان، "مقدس" و "کوتسال"،

"اولو"، "گوجلو"، "عظمتلی"، "عالی"، "اوجا و یوکسک قیرمیزی" دیر. بو معنادان (یوکسک و

قیرمیزی) مقصود، "گون" و یا "گونش" دیر. روس یازاری و.ف.پورشانسکی **13** و دیگر

بیر سیرا روس تورکولوقلاری، "آل" سۆزونون تورک دیللی خالقلا رین "اؤد"، "آتش" و

"اوجاق" ایلا هه سی اولدوغونو قنئد ائدییلر. "اوجا"، "یوکسک" و "قدرتلی" معناسی وئره ن

"آل"، اوجا گونش تانریسینی و گونشین یئرده بلگه سی ساییلان "اود ایلا هه سی" نین (=الهه

ی آتش) آدی اولموشدور.

دئمه لی "آل" سۆزو "اؤد"، "آتش"، "اوجاق"، "اود و حرارت" و "گون" یا "گونش" ایله

ايلگىلى دىر و "اود الهه سى" دىر و "گونش تانرىسى" نىن بلگه سى و سىموولودور. "آل" و يا اونون دىگر فونتىك واريانتى سايىلان "اول" UL ، سولدوز آدينين بيرىنجى حىصه سى اولان "سو" ايله بيرلشه رك ، "سو-اول" (سوئول) Su.ul فورمانتىنى الدهه ائدير و آردىجيل تكرار گلن ايكى "او" U صائيتىن بيرىسى دوشركن، "سول" Sul يا Sol فورمانتىنى الدهه ائدير.

Su+ul=su.ul ----> sul / so+ol=so.ol -----> sol

"سول" Sol /Sul تركىبى بوتؤولوكده "يوكسك قىرمىزى گونش" معناسىندادىر.

"سول" Sol سؤزونون همىن ميفىك آنلامىنا گؤره ، اسكى توركلر و داها دوغروسو

"پروتوركلكر" (=ايلكىن توركلر) ، اونو "ساغ" Sağ سؤزو ايله بيرلىكده ، "ساغ – سؤل"

Sağ-Sol كىمى جغرافىيى سمت و جهت بىلدىرن آنلامدا همچىن ايشله دىبلر. "ساغ"

سؤزونده كى "سا" Sa و "سول" Sol سؤزونده كى "سو" So ، هر ايكىسى ده "سو" Su

، "سه" Se و "سى" Si سؤزلرىنىن فونتىكى واريانتى دىر.

"ساغ" Sağ سؤزو اسكى توركجه ميفىك سؤزو ، "سا" Sa (=ايشىق، نور، برق) و "آغ" Ağ

(=آغ رنگ ، تانرى رنگى، تانرى، الهى ، آچىق-آيدىن) سؤزلرىنىن تركىبىندن يارانمىش

سؤزدور و بوتؤولوكده معناسى "ايشىق تانرىسى" و "نور تانرىسى" دئمكدىر. "سول" Sol

ايسه ، "سا" نىن باشقا واريانتى اولان "سو" So (=ايشىق، برق، نور) و "اول" UL (=يوكسك ،

اوجا ، قىرمىزى، قىزاران، قىزارمىش، اود، آتش، قوتسال و مقدس) سؤزلرىنىن تركىبىندن

يارانميش مركب سۆزدور و آنلامى بوتؤولوكدە "يوكسك قيرمىزى ايشىقلى" و "قيرمىزى ايشىقلى گونش تانرىسى" دئمكدىر.

SA+AG=SA.AG ----->SAG SO+UL=SO.UL-----> SOL

"سا.آغ" سۆزونون قىسسالمىشى "ساغ"-ين ائله بو ميفىك ماهىتى و آنلامىنا گۆره دىر كى اوندان قديم توركلر دىگر بىر معنالارى دا تۆره دىب اۆز دىللىرىندە ايشلدىلار. قديم توركلر "سا.آق" //"ساق" //"ساغ" سۆزونون آغلىق و ايشىقلىغىنى يئتيره ن آنلامىندان، "دوزلوگو"، "ساغلاملىغى و سلامتلىگى"، "آچىق-آيدىنلىغى"، "حقيقتى"، "آشكارلىق" يئتيره ن دىگر موختلىف سۆز يا تئرمىنلر (=واژه لر) يارادىلار. "ساغ"، "گونش" دىر. "گون چىخاندىر"، "ايشىقلىق" دىر، گونش هر يئرى ايشىقلاندىرىر و هر نه يى آشكارا چىخاردىر، فاش ائدىر. گونش و اونون ايشىغى ، دوزلوگو ، حقيقتى بىلدىرن و آشكارا چىخارداندىر.

"سا.اول"//Sa.ul"سؤ.اول"//So.ul"سول" SOL ايسه گونش يى قىزارماسى و كۆز مە سى ، اود و گونش يى سؤنمە سى دئمكدىر. توركلر "سا.اول"//سؤ.اول"//سول"-ون"اول"UL

حىصّه سىنين "قىزارما" و "كۆز مە"، "سؤنوب-بىتمك" آنلامىندان ، "اؤلوشگە مك" و "اؤلوم" كىمى سۆزلر و تئرمىنلرى يارادىلار. سؤل طرف غرب دىر ، گونون باتان يئرى و اوفول ائتمە و اؤلن يئرىدىر. توركلر اوچون گون چىخان (ساغ)، داها اوستون سايىلىردى، چونكى گونش ايله و گونش يى چىرتداماسى و دىرىلمە سى و ظاهىر اولماسى ايله باغلى ايدى و اونون اوچون دە گونشە تاپىنان تورك ائنتوس و طايفالارى ، اۆز يوردلارىنى "ساغ"

طرفه ساليرديلار. بيز بو اساسدا بو نتيجه يه چاتيريق كي تورك ديلينين بير چوخ سوزلري ميفولوگي دوشونجه لر ايله باغليدير.

"سولدوز" آدينين اوچونجو حيصّه سيني (سو+اول+دوز) اسكي توركجه ميفيك سوزو

"دوز" duz تشكيل ائدير. آدين بو حيصّه سيني اؤنجه آچيكلاميشيق و قئيد ائتديك كي

سولدوز Sulduz يا سُلدوز Solduz آدينين سون بؤلومو "دوز" Duz و اونون ديگر

واريانتلاري (ديز، تيز، ديس، تيس، توز، توس)، قديم تورك ميفولوژيسينده، هر بير پديده نين

ايلك باشلانيشي و ايلك گوزه سي و ايلك اوزه يي (=سرچشمه، منبع، شروع، آغاز،

آغازگر، بويوك، آنا، آتا، اصل، منشأ) ساييليردي. ميثال اوچون اسكي توركلرين اينانجين

گوره، آن بويوك، اولو و ايلكين داغا كي بوتون باشقا داغلار اوندان توره نيبيدير، «توس

تائو» Tos Tau دئييرميشلر. مير علي سئيد اؤفا گوره 8 اسكي توركلرين چوخو، ستايش و

پرستش ائتديكلري مقدس داغلاري، اولو آنا (=مادر بزرگ)، اولو آتا(= پدر بزرگ)

سانيرديلار و انله ده آدلانديريرديلار. بو بيلگيلر و آچيكلاملارين اساسيندا «سولدوز»

آدينين آنلامي و معناسي "گونش اولدوزو" (= ستاره خورشيد)، "بويوك گونش تانريسي"

(=خورشيد خدای بزرگ)، "آنا گونش/ گونش آنا (= خورشيد مادر، الهه خورشيد)، "آتا

گونش / گونش آتا" (= خورشيد پدر، خدای خورشيد)، اولو گونش(خورشيد خدای بزرگ و

ازلي)، نور و ايشيق تانريسي (خدای نور و روشنی)، نور و ايشيغين دوغاني (زاينده نور

و روشنی) و بو کيمي آناملار اولور.

گون یا گونش آن قدیم چاغلاردان بری تا ایسلاما قده ر، تورکلرده و تورکسویلو خالقلاردا آن
یوکسک و غلوی اینام و اینانج اولوب. گونشه اینام، اوغوز تورکلرینده و باشقا تورکلرده،
تورک خالق اینانجلارینین آن اسکیزی ساییلیر، اؤزه للیکله ده اوغوز تورکلرینده، حقیقی
آذربایجان و اونون بیر پارچاسی اولموش قافقاز دیاریندا و اراضیسینده، آذربایجان تورک
منشالی میفلر و تانریلار پانتئونوندا، گونشه اینام اؤزه ل و گؤزه چارپان شکیلده یئر
توتومشدور و گونش آن بؤیوک تانری ساییلیرمیش و بونون اوچون ده حقیقی قدیم
آذربایجانین و اوندان یاشایان موختلیف تورک سویلو و تورک دیللی خالقلارین آن قدیم
افسانوی و میفیک آنلایشلاری، گونش ایله ایلگیلیدیر. اوغوزون بؤیوک اوغلو "گون خان"
ساییلیر و اونون اوچون قیزیل چادیر تیکدیریر. اوغوزون، گون خان اوچون بئله چادیر
تیکدیرمه سی، اوغوزلارین گونشه بؤیوک بیر اینامین اولدوغوندان ایره لی گلیر. بونو
تورکلرین، اوغوز تورکلرین گؤروشونده "گونش"-ی یا گونو دونیانین یارادیجیسی
سانمالاری ایله باغلاماق اولار. تورکلر، اوغوز تورکلری، گونشی ابدیتین رمزی و بلگه
سی کیمی قبول اندیرمیشلر. اوغوز تورکلری ائله اینانیرمیشلار کی خاقانا خاقانلیغی، گوی
(گونش) بخش اندیر و حتی گئری ده آلا بیلر. گونشه اینام و اونا تاپینماق و پرستیش ائتمک،
توران (تورکیستان) تورک طایفالاری و ائللرینین، او سیرادان اونون بیر حیصّه سی اولان
قدیم بؤیوک آذربایجان اراضیسینده یاشایان تورک طایفا و ائتنوسلارین میفیک- فلسفی
دوشونجه سی و تفکوروونون اساس قۇل و دالی ساییلیردی و بو سببدن دیر کی گونش مین
ایلیکلر بویو، بو خالقین و او سیرادان آذربایجان تورک خالقینین میفلرینده و میفیک ناغیل و

دستانلاریندا اؤز حیاتینا داوام ائدیپ و موختلیف میفیک اوبرازلارین یارانماسینا سبب اولوبدور. گونشه اینام، تورک خالقلارین و او سیرادان آذربایجان خالقینین میفیک ناغیللاریندا هر زمان اؤزونو عکس ائتدیریر. گونش میفی بیر چوخ حاللاردا، تورک خالقلاردا و او سیرادان آذربایجان میفیک حکایه لری و ناغیللاریندا، زوومورفیک اونقون کیمی اؤزونو گؤستریر. آذربایجان خالقینین سوی کؤکونده ایشتیراک ائدن بیر سیرا قبیله لری و طایفالارین آدلاری، اوللارین میفولوگیا، ایناملاری و فلسفی گؤروشلری ایله سیخ باغلیدیر. بئله قبیله و طایفه آدلارینین ائتمولوژی تحلیلی و آنالیزی، قبیله نین و اونون ترکیبینه کی خالقین ابتدایی، ایلکین میفولوژی و فلسفی اینام و دنیا گؤروشلرینی بیزه آچیکلاماقدادیر. بیزه گؤره تاریخده آدی و سؤزو گئدن "سولدوز" ائنتونیمی، اصلینده قدیم تورک ائنتونیمی ساییلان "ساک"// "ساک" لارلا و اوللارین "سی"// "سو" آدلی اؤنملی قولو ایله بیر کؤکن دیر و قوهوم طایفا ساییلیر. یعنی اسکی "سولدوز" // Solduz "سلدوز" لار، ساک/ ساکا تورکلرینین بیر قولو و اؤنملی حیصه سی ساییلیر. چینلیلر ایسه ساق// ساک // ساکا تورکلرینه "سه"// "سو" So دئییرمیشلر. میرعلی سئیدوف 8 "آذربایجان خالقینین سوی کؤکونو دوشونرکن" آدلی اثرینین 239-جو صحیفه سینین اتک یازیسیندا "سو" تورک قبیله سی حاقدا قئید ائدیر کی "سو" Su، "سه" نین Se فوننتیک واریانتیدیر و چینلیلر "ساق" // "ساک" لارا "سه" Se دئییرمیشلر.

بیز بورادا یئنه ده خاطرلادیریق کی تورک // توران تاریخینده و اراضیسینده یارانان

توپونیم ، ائتونیم و ائنتوتوپونیملرین آدلاری، قدیم تورک خالقارین (و او سیرادان قدیم آذربایجان) میفولوگیاسیندان قاینالانیبدیر و بونلارین هامیسینین کؤکو و اؤزه یی ، قدیم تورک // توران و آذربایجان میفولوگیاسیندا یاتیب و بوتون بشریتین مدنیتی ، اویگارلیغی ، معنوی وارلیغینی یارادان و تاریخ سوره سینده اونو قیدالانديران،چیچکلندیرن،محض همین تورک-توران میفولوگیاسیدیر. آدلی-سانلی ایندیکی چین،هیند،مصر،یونان،روما کیمی نهنگ ساییلان اویگارلیقلار و مدنیتلرین، مدنیت و اویگارلیق مئیدانیندا جؤولان اندیب آت چاپدیرمالاری دا، محض تورک-توران میفولوگیاسینین زنگین معنوی خزینه سیندن یارارلانمالاری و اونون میفلر سوفره سیندن قیدالانماقلاری سبببندن دیر. اونلار(یوخاریدا سایدیغیمیز مدنیت لرین صاحیبی) ائله اینانیرلار کی مدنیتلرینین ایلک اساس تَمَل و اؤزه یی اؤزونونونکیلردیر و بو حقیقتی بیلمه بیرلر کی اویگارلیقلارینین اساس کؤکو و اؤزه یی ،قدیم تورک-توران و خصوصاً ده قدیم آذربایجان اویگارلیق و مدنیتینده و اؤزلیکله ده میفولوگیاسیندادیر.اونلار بو باخیمدان، تورک خالقارینا و اساساً آذربایجانا بورجلودولار. آذربایجان ، قدیم تورک-توران دونیاسینین یعنی شرقی آسیا،اورتا آسیا (= تورکیستان) ،سیبیرین کؤچ ائدن ایلکین تورک سویلو و تورک دیللی طایفالاری، قبیله لری و قبیله بیرلشمه لرینین تئرمینالی،توپلانما یئری و عینی حالدا ، اوردان دا دونیانین باشقا دیگر قیطعه لرینه و اراضیلرینه کؤچمک اوچون، کؤچ و یاییلما مرکزی اولوبدور.چوخ چتین و نادیر بیر تورک سویلو و تورک دیللی خالق یا قبیله بیرلشمه سی تاپیلسین کی ،آذربایجان تئرمینالی و کانالیندان گئچمه سین و بو اراضیده اوتوراق ائتمه سین، و اؤزوندن بو سويداش

یوردوندا بیر ایز قویماسین و بوراخماسین. آذربایجان تورک مدنیتی و اویگارلیغی دا، همین تورک-توران آغاجینین بیر دالی اولاراق، اؤز یئرینده و نۆبه سینده، دنیا بشریت اویگارلیغی و مدنیتی تاریخینده و باشقا خالقلارین مدنیتی و معنوی وارلیغینین قازانماسیندا و اونون اینکیشافیندا، چوخ بؤیوک و دانیلماز رولو اولوبدور. بیز قدیم تورک خالقلارین و او سیرادان آذربایجان خالقینین میفولوژی گؤروشلرینی اؤیرنمکله، تورک خالقینین سویکوکونون قیدالانیدیغی فیکیر قایناقلارینی و اونلارین کئچیب گلدیگی یولو آراشدیرمیش اولوروق.

بیز بورایا قدر "سولدوز"// "سُلدوز" تورک انتونیمینین، قدیم انتولوژی تاریخینی و انتیمولوژیاسینی آچیکلاماغا چالیشمیشیق. ایندی ایسه چالیشیریق کی "سولدوز" ایله یاناشی " **نقده** " یئر آدینین یارانماسینین میفولوژی نَدَنلرینی و کؤکلرینی، آن ایلکین چاغلاردا آرییب آختاراق. آذربایجان توپونیملری، انتوتوپونیملری، جوغرافی یئرادلاری و اونلارین حقیقی و رئال اونوماستیکاسینی دوزگون شکیلده آراشدیرماق، دوزگون ایلکین فورماسینی برپا ائتمک و کؤک-منشایی و انتیمولوگیاسینی آچیکلاماک، بو قدیم تورک بؤلگه سینین بیر چوخ تاریخی سیریلرینی آچماقدا بیزه یاردیمجی اولاجاق و عینی حالدا دنیا تاریخ و جوغرافی تاریخینین بیر خئیلی گیزلی قالمیش گیزلریندن پرده گؤتوروجکدیر.

نقده یئر آدینین اتیمولوژیسی حاققیندا مختلف یازارلار و تدقیقاتچیلار طرفیندن یوروملار و آچیکلامالار ارائه وئرلیبیدیر کی بیز بوردا اونلارین بعضی لرینه ایشاره ائده جه بیک. عیسی یگانه **4** "نگاهی به تاریخ و فرهنگ ایل قاراپایاخ" ادلی اثرینین صحیفه 17 – ده

"وجه تسمیہ نقدہ" ادلی بؤلومونده ، نقدہ آدی حاققیندا دئییلن و یازیلان یوروملاری و نظرلری گتیرییدیر. یازار قئید ائدیر کی "نقدہ" سؤزو و یا آدی ، ائو پنجره سینین پرده سی و بئز اوزه رینده آپاریلان گؤزه للیک لر و ملیلہ دوزی دن عیبارت دیر. مولیف آرتیریر کی بو شهرین آدینین نقدہ آدلانماسیندا ، بعضی لرین اعتقادی بونادیر کی "نقدہ" کلمہ سینین کؤک و منشایی مغولجادیر و "نوغادی" ، "نوغادای" ، "نوغاتای" و "ناغادی" سؤزلریندن آلینمادیر. او یازیر: آما باشقا بیر نظر ده بو حاقدا واردی و دئییلیر کی قاراپاپاق ائلینین سولدوزا گلہ سیندن اؤنجه ، ایندیکی نقدہ شهرین یئرینده بیر کند یا قصبه وار ایدی کی "نوجه ده" ، "نوقده" و "نقدای" آدلانیردی وسونرالار "نقدہ" فورمانتینا چئویریلدی. نقدہ آدی حاققیندا بیر نظریه ده بودور کی بو شهرین آدی بورچالی (قاراپاپاخ) ائلین ائلخانی نین آدی ، یعنی نقی خانین آدیندان آلینییدیر و بو شهر اصلینده "ناغی ده" یا "نقی ده" (= ده نقی) آدلانییدیر. داها بیر نظر ده خاق آراسی وار کی دئییلیر: "نقی ده" یا "نقدہ" سؤزلری اصلینده "نه قده" یا "نه قدر؟" (چه مقدار؟) ایمیش. عیسی یگانه 4 سونرا "فرهنگ عامه ایل قاراپاپاق" ادلی اثرین یازاری "یوسف قهرمانپور" 5 استناد ائدیر و قئید ائدیرلر: "بیزه گؤره قهرمانپورون نقدہ آدی حاققیندا ایشاره ائتدیگی قئیدیات و نظر، آن دوزگون و سندلی یوروم و آچیکلامادیر. قهرمانپور 5 بیر نومره لی سندینده (در سند شماره 1) ، نقدہ (ناغادی) آدی حاققیندا ، معتقددیر کی "نقدہ" یا "نوغادای" (نوغ – نوغا)، مغول سرکرده لرینین بیریسینین آدی دیر. بو سرکرده ، هلاکونون قاینی ایمیش و آدین ترکیبینده اولان "دای" (تای) ، تورک و

مغول دیلرینده، "طرف" یا "همتا" (=تای، ائش) آنلامیندا دیر و "ناغدا" سۆزو عینی حالدا، تورکجه اصطلاحاً مليله تیکمه یه (مليله دوزی یه) همچنین دئییلیر. دیگر طرفدن همچنین 1245 هجریده سولدوز بؤلگه سینین قاراپایاق ائلینه وئریلمه سینه دایر، فتحعلی شاهین قره پایاق ائلین ائلخانی، نقی خان بورچالی-یا وئرلین سندده، بئله بیر جومله گلیبیدیر: "ده نوچه ده مشهور به نُقدای را به رسم «سیورغال» به شما دادیم..." یعنی نقده یه مشهور اولان "نوچه ده" کندینی "سیورغال" دَب و عنعنه سی اولاراق، سیزه وئردیک. (سند شماره 1).

نقده – سولدوز حاققیندا قلم ووران دیگر بیر یازار مهدی رضوی، **2** "تاریخ ایل قاراپایاق" آدلی اثرینین صحیفه 206-دا، نقده آدی حاققیندا، همن یوخاریدا قئید اولونان نظرلره و نقل قول لارا اوخشار نظرلری بیر آز فرق ایله گتیریبیدیر. او اشاره ائدیر کی نقده سۆزونون اصل کؤکو، بو سؤن اون ایلیکلرده، ساوادللی و علم آداملاری آراسیندا مباحثه لی بیر موضوعیا دؤنوبدور و بعضی لری بونا اعتقادلاری وار کی بو آدین اصلی، "نقی ده" دیر و قره پایاق ائلینین باشچیسی "نقی خان بزچلو" یا منسوبدور. نقده-نین بیر سیرا اهل فرهنگ و قلم و فرهیخته سیندن نقل اولونوب کی بو کلمه نین اصلی "نقاتای" و "نغاتای" دیر و مغول استیلاسی دؤورونده "زرینه رود" و "سیمینه رود" چایلاری، "جغاتای" و "طوغاتای" آدلاندیبیدیر. و هاکذا "گادار" چایی دا "نقاتا" یا "نغاتای" آدلاندی و آردیجا بو چایین آدیندان، همین کندین آدیندا، استفاده اولونوبدور. جغاتای آدیندا، "جغا" (جعجغه ده اوندان آلینبیدیر)، "پارلاق"، "قیزیلی" (=درخشنده، طلایی)، فارس دیلینده هَمَن "زرینه" آنلامیندا دیر.

"طوغاتای" چای آدیندا ، "طوغ" سۆزو ، "محکم بند" (=بند محکم) دئمکدیر. "بند" سۆزونو مثال اوچون "چینی بند" سۆزونون ترکیبینده گۆرمک اولار. قیریلیمیش چینی قاب-قاجاقی بند وورما کیمی و همچنین چات گۆتورموش ساخسی و سیفال قاب-قاجاقدا (یون ، آهنگ یا آهک و سریشیین قاتیلماسی ایله) چاتلارا بند وورما کیمی . "طوغا" ، "طغا" آنلام و معناسی :

محکم ، برک، برکیمیش، سفت ، سیفت اولموش دئمکدیر. "تای" سۆزونون معناسی ، "ساحیل" و "کناره" دئمکدیر. "جغاتای" ترکیبی نین معناسی ، "ساحل زرین" (=قیزیللی ساحیل) ، "پارلاق و قیزیللی ساحیلی اولان" دئمکدیر. میاندا آبدان زرينه رودون بئله بیر اؤزه للیگی و خاصیتی واردی. اونون ساحیلی و کیسی نسبتاً قوملو و قومسالدیر.

"طغاتای" سۆزونون آنلامی و معناسی ، "محکم و سرت ساحیل" ، "محکم و سرت ساحیلی اولان" دئمکدیر. سیمینه رود چایینین دا بئله مؤحکم و برکیمیش آت تورپاقدان، ساحیلی وار. "نغا" سۆزو حاققیندا دئمه لیک کی "نغده" ، مليله دیکیش اوزه رینده آپاریلان بزه کلی شئی لرین بزه یی و سوس آنلامیندا دیر کی اونا "مليله تیکمه" (=مليله دوزی) ده دئییلیر.

دقت اولونمالی دیر کی "نغده" ، "نغا" ایله فرقلی دیر ، مگر ادعا اولونا کی اصلینده "نغده تای" ایمیش. مهدی رضوی سۆزونون سونوندا ، بو بحث و موضوعیا یئکون ووروب اؤز اینانیدیگی شخصی نظرینی بئله بیلدیریب دئییر : " منیم نظریمه گؤره ، "نغده"-نین اصلی و دوزگونو ، عباس میرزانین ، نقی خان بزلچلویا خیطاب ، صادر اولونموش ایکینجی حؤکمونده قئید اولوناندیر کی اؤنجه شرح و ایضاح اولونوبدور، یعنی نون و قافین فتحه سیله "نقدای" دیر. "نقه" ، بوز رنگه چالمیش آچیق خنایی رنگدیر و آتلاردا بیر نوع رنگ

نوعودور. "دای" یعنی آرکک جوان آت دئمکدیر و "نقه دای" ایسه ، یعنی "نقه رنگینده
اولان آرکک جوان آت . بو آددا (نقه دای) اردبیل – مشکین آراسیندا بیر کند وار و عینی
حالدا "هریس" اطرافیندا بویوک بیر کند آدی دیر کی خالقین دیلینده "نقه دای" و ثبئی
مدارک ده "نوجه ده" یازیلیبدیر. بئله چیخیر کی عباس میرزا دیوان-درباریندا ، بو ایکی
کندین آدینی "نوجه ده" فورماسینا چئویریبلر.

نقهده – سولدوز حاققیندا تدقیق و آراشدیرما آپاران مؤلیف لرین اثرلرینه دقت یئتیره رکن ،
گؤرونور کی سولدوز آدینین وجه تسمیه سینده اولدوغو کیمی ، نقهده-نین وجه تسمیه سی
حاققیندا وئرلن و قلمه گتیریلن استنادلار، دلیل لر و آچیکلامالار، تقریباً عینی دیر و چوخ آز
بیر-بیریندن فرقلی دیر. وئرلن یوروملار گؤره قئید ائتمک لازیمدیر کی "نقهده" یئرآدینین
کؤکو و منشایی حاققیندا خالق آراسیندا دئییلن ریوایتلره ایستیناد ائتمک، بیزی تاریخی
حقیقتلردن اوزاقلاشدیریب نامعلوم جهتلره یؤنلده بیلر و اصیل گرچکلردن یولوموزو
چاشدیرا بیلر.

تورک اراضیلرینده اولان یئرآدلاری، آن قدیم بشری یاشاییش مسکنلری اولدوغونا گؤره ،
آن قدیم تاریخلره مالیکدیلر و بو اساسلا ، آدلاری دا آن قدیم دؤورلره عاییددیر. خالق ،
عموم کوتله ، یئرآدلارینین ظاهری گؤرونوشو اساسیندا، بیر سیرا یوروملار ائدیرلر و چون
علمی- تاریخی ، دیلچیلیک ، لوغت شوناسلیق، میفولوژی ، آرکئولوژی و دیگر لازیم اولان
علم لره و بیلگی لره مالیک اولمادیقلاری اوچون، حقیقتدن اوزاق و غئیری رئال ، اویدورما

، اوخشاتما و بَنَزْتَمه يُوروملار،تاریخلر و تفسیرلر یارادیملار. بورادا تکجه بیر چوخ اؤنملی مسئله وار کی اونو قنئد ائتمک بوتون یئرلی و سویداش تدقیقاتچیلاریمیز و آراشدیرماچیلاریمیز اوچون واجیبیدیر و او بودور کی، آذربایجان یئرآدلارینی آراشدیرارکن ، اؤیله اولماسین کی دویونو دویون اوستونه وورموش اولاق ، و یا آدین ایندیکی ظاهری و گؤرونوشو اساسیندا تکجه تورک قاموسلاری و لوغت کیتابلاری اساسیندا یوروب آچیکلایاق. آذربایجان یئرآدلارینی تکجه بیر علمین اساسیندا ، آراشدیرماق مومکون دئییل و یوروملادیغیمیز یوروملار غئیر-ی رئال و حقیقتدن اوزاق و اویارسیز بیر یوروملار اولاجاق و بو سؤیون و خالقین مؤحتشم دونیا گؤروشو ، تاریخی و مدنیتی، یئنه ده گیزلی و اوستو اورتولو قالاجاق. بونو اونوتمایاق کی آذربایجانین هر بیر یئرآدی ، تورک و آذربایجان تاریخین دانیلماز سندی و فاکتیدیر و عینی حالدا بیر مادی مدنیت نمونه سی کیمی ،آذربایجانین کئچمیشیندن و تاریخیندن بیلگی لر و اینفورماسیا وئرن بیر قایناقدیر. آذربایجان یئرآدلارینین ایندیکی ظاهیری گؤرونوشو، چوخ آزیریجی و آلدادیجیدیر چونکی زامان کئچدیکجه ، اونون سسلنمه سینده و تلفوظوندا دیشیلیکلر اوز وئریدیدیر و اوز حقیقی سسلنمه سیندن اوزاق دوشوبدور و باشقا بیر اوخشار سؤزه چئویریلیبیدیرکی اصل آد و سؤز ایله چوخ فرقلی آنلامدادیر. بو مقاله ده آدی گئدن "نقده" سؤزونون حقیقی و تاریخی ائتمولوگیاسینی آچیکلاماق اوچون بشر تاریخین ،اؤزلیکله ده قدیم تورک ،و او سیرادان آذربایجان میفیک و میفلوژی تاریخی اوکیانین درینلیکیلرینه دالماق گره کیر. یاخشی بیلیریک کی دنیا مدنیتینین یارانماسیندا ،اینکیشافیندا اؤنورلو و فخر اندیجی یئری توتان

آذربایجان خالقینین سوی کؤکو ،انتتورئنی، چوخ مورککب تاریخی پروسئس کئچیرییدیر. بو کونودا دا ، قاباقکی مقاله لریمیزده اولدوغو کیمی ،تورک و آذربایجانین اوزاق کئچمیشینه بویلا نیب باخماق گره کیر. بوتون توپونیمیا (یئرآدلاری) آراشدیریجیلاری و تاریخچیلرین سطحی ، ظاهیری لوغت گورونوشو اساسیندا یوروملارینا رغماً ، یئنه ده بیر داها قئید ائتمه لیک کی عمومیتله آذربایجان خالقینین توپونیمیاسی،اؤزونه خاص بیر اؤزه للیکه مالیکدیر . بو اؤزللیک ده بودور کی آذربایجان یئرآدلارینین اکثری ، آذربایجانلیلارین (تورکلرین) زامان و تاریخ سوزگچیندن گئچیریلیمیش میفیک گوروشلری و ایناملارینین اساسیندا یارانمیشدیر. بیزه گوره "نقده" یئرآدی دا آذربایجان تورکلرینین میفولوژی گوروشلری و تفککورلریله باغلی اسکی مورککب تورک سوزودور .

بیز بو یئرآدینی آچیکلاماقدا لازیم اولان بؤیوک و گوجلو احتمال لاری آریا قویارکن ، بو آدین حقیقی اؤزه بینین اوزه چیخماسینا چالیشیریق . بو آدی "ناق" Naq + "آتئی" Atey = "ناقآتئی" Naqatey و همچنین "ناق" Naq + "آدا" Ada = ناقادا Naqada کیمی برپا ائتمک اولار. اسکی تورک دیلینده ایشله نن میفیک "ناق" // "ناگ" سوزو،

"بؤیوک"، "عظمتلی"، "ایری حجیملی"، "چوخ یوغون"، "ایری پئیکرلی"، "ایری جوئته لی" (=دارای جئه بزرگ) و "نهنگ" آناملاریندا اولوب و آذربایجانلیلار ایندیکی دانیشیق دیلینده، "ناققا" سوزونده اؤزونو ساخلایب عکس ائتدیریر. بیزه گوره "نقده" آدی چوخ گوجلو بیر احتمالا گوره "ماق" لارلا (= دین بؤیوکلی ، دین باشچیلاری مُغ لارلا) باغلی

اولموش اوللا. نقدە آدینین ایلک حیصه سی اولان "ناق" سۆزو قدیم تورک دیلرینده ب-B-
 م-M- ن N حرفلری و سسلرینین بیر-بیرینه چئویریلمه سینی نظره آلاق ، اصلینده "ماق"
 اولمالیدیر. "قدیم آذرلر جمعیتلرینده هر گروپ و طایفانین "ماق" یا "قام"لارینین اؤزل
 یئرلری اولموشدور. اونلار ائللین،طایفانین حاکم مرتبه سینده یئرلشیردیله و خالقین دین و
 اینانجلا باغلی مسئله لرینه ،خسته لیگینه ، درمان و تدوینینه یئتیشرمیشله. توپونیمیا
 عالمینده "ماق" و اونون عکسی اولان "قام"لا یارانمیش و یا ترکیلشمیش توپونیملر و یئر
 آدلاری یئترینجه واریمیزدیر. بیزه بئله آدین اولور کی موغ ، ماغ ، ماق ، ماک سۆزلری
 عینی سۆزلردیلر . عینی حالدا قدیم ایلکین تورک دیلرینده "ب" B - "م" M - "ن" N
 سسلرینین بیر-بیرینه عوضلنمه سینی نظره آلاق، "ماک"، "ماگ"، "تاک"، "تاگ"، "باک"،
 "باگ"، "بگ" سۆزلری ده کؤک باخیمیندا ، تورک دیلینین قاموسوندا، عینی سۆزلردیلر.
 بیزجه بو اصل اذربایجان شهر آدینی، "ناقاد" Naqad // "ناقات" Naqat و
 "اوی" Oy//Öy//Ey سۆزلرینین ترکیبیدن یارانمیش بیر آد کیمی ده ایضاحلانمیش
 اولار Naq+at+oy=Naqatoy / Naqatey بورادا آدین ایلک حیصه سی اولان "ناقاد" یا
 "ناقات" اصلینده "ناق" سۆزو و "آت"/"انت"/"اوت" at /et/ut (تورک- موغول طایفه
 آدلارینین سونوندا گلن سونلوق و پسوند) و قدیم تورک سۆزو "اوی" oy (=یووا، مسکن ،
 یورد،وطن) سۆزلرینین ترکیبیدن یارانمیش بیر مورککب آد دیر. بو توپونیمین آدیندا، "ناقاد"
 // "ناقات"-ین معنا و آنلامی "ناقلار" دیر و "اوی" oy ایسه آنلامی "اؤ،مسکن،یورد- یووا"

دئمكدیر و بوتؤولوكدە اونون معناسی "ناكلار یوردو" "ناقلار اۆلكه سی" دئمكدیر. "ن"، "م"

سسلرینین بیر-بیرینه عوضلنمه سینی نظره آلساق ، و "ماق" یا "ماک"-ی ، "ناک" این دیگر

فوننتیک واریانتی قبول ائتسک، او زامان "ناقاتئی" // "ناقاده" یئرآدینین آنلامی و معناسی

"ماقلار یوردو"، "موغلار مسکنی"، "بؤیوکلر و اعیان- اشراف یئری" دئمكدیر. اۇنجه

یوخاریدا قنید ائتدیک کی بو آدی "ناق" Naq + "آتئی" Atey = "ناقاتئی" Naqatey

کیمی برپا ائتمک اولار و وورقولادیق کی "ناق" ، "ماق" (مُغ) سؤزونون باشقا فوننتیک

واریانتی دیر. "آتئی" بیزه گۆره "آتای" سؤزونون فوننتیک واریانتی اولراق، "آتا-تانی"،

"بؤیوک تانی"، "مقدس" و "قوتسال" دئمكدیر. "آتئی" Atey سؤزونون بو آنلاملارینا

گۆره ، او زامان "نقده" آدینین آنلامی ، "بؤیوک مقدس تانی یوردو" ، "بؤیوک مقدس

آتانین یوردو" ، "بؤیوک روحانی ، مقدس آتانین یوردو و اقامتگاهی" دئمک اولار. یعنی داها

بیر آنلاما گۆره نقده ، مُغ لارین بؤیوکو و باشچیسی نین (مُغ لار مُوغونون) اقامتگاهی و

مسکنی ساییلیرمیش.

بو آد اگر "ناق" Naq + Adal = ناقادا Naqada کیمی برپا ائدیلسه و "آدا" سوزونو ،

"آتا" سؤزونون فوننتیک واریانتی حساب ائتسک ، یئنه ده همن آنلاملار و معنا لار

گئچرلیدیر. "آدا" سؤزونو "سو ایچینده قورولوق (جزیره)" معناسیندا نظرده توتساق ، او

زامان نقده / ناق. آدا آدینین آنلامی "بؤیوک آدا (جزیره)" ، "تانی آداسی" ، "بؤیوک و مقدس

تانی آداسی" دئمكدیر. بورادا لازیم گۆرونور قنید ائده ک کی ، "ناق" و اونون دیگر

واریانتي "ماق" و "باق"، زامان سوره سینده ، عصیرلر و مین ایلیک لر عرضینده ، مختلف تورک دیلرینده ، مختلف و بیر-بیریندن فرقلی آنلاملار و معنا چالارلارینی آلدی ائدییدیر. بو تورک میفیک آدی ، زامان-زامان باشقا خالقلارین میفیک عالمینه و اونلارین میفلر (اسطوره لر) جووقاسینا دا نفوذ ائدییدیر اونلارین میفلوژیسیندیه و میفلر گالئریاسیندا اؤزونه اؤزه ل یئر توتوبدور. البت ده تورک میفلری و اسطوره لری باشقا یوردلارین و خالقلارین میفلر جووقاسینا داخل اولارکن ، اونلارین داشیدیغی وظیفه لرده و خاراكتئرلرینده آز-چوخ معین دیشیلیکلر ده اوز وئرییدیر ، آما بیر چوخ حاللاردا اساس تورک کؤکونو و اؤزه یینی قۇرویوب ساخلایبیلار. تورک میفی و تانریسی ساییلان "ناق.آتا" //Nag.Ata // "ناق.آدا" Naq.Ada ، قدیم مصر میفلوژیاسینا و اسطوره لر جووقاسینا یول تاپارکن ، آشای (=جنوبی،گونی) میصر ده "نیل" چایینین ساحلینده ، "تئبس" Tebes شهرینین یاخینلیغیندا بیر توپونیمین آدیندا (بیر یئر آدیندا) همچنین اؤزونو عکس ائتدیریر. بو توپونیم "ویلیام.ج.دوتی"نین 9 ، William.G.Dotty , "The Times World Mythology" منبع سینین قئیدینه گؤره فیرعونلار سلاله سیندن اؤنجه کی زامانلاردا ، حؤکمرانلار و حاکملر طبقه سینین اصل دفن و باسدیریلما و مومیالاندیرما مرکزی ساییلیردی. تورک میفی "ناگا" Naga ، قدیم چین میفلر (اسطوره لر و تانریلار) پانتئونونا (جووقاسینا) گیره رک "نوگوا" Nugua آدی تانریچا کیمی اؤزونو عکس ائتدیریر. قدیم چین میفلوگیاسی اساسیندا ، "نوگوا" عجیبه ، غئیر-ی عادی ایلیز (حلزون) شکیلینده بیر سورونگن تانریچا ایدی کی

گۆیلردن قویوب آیریلاندان سونرا ، یئرە گلدی. "نقده" یئرآدینین ایلک حیصه سی اولان تورک میفیک "ناق" سۆزونون ایزینی، هیند میفولوژیسینده و اونون میفلر جۇوقاسیندا گۆرمک اولار. بو میفیک آدین کۆکو و منشایی ، آسکی تورک میفولوگیاسیندا دیر و تورکجه بیر سۆزدور و اسکی تورکلردن هیند و جنوب-شرقی آسیا کۆچوبدور. هیند میفولوژیسینین اساسی و بینۆره سی باشقا میللتلرین، اۆزللیکله ده آسکی تورک و آذربایجان میفیک و فلسفی گۆروشلریندن آلینما و مورککب بیر میفولوژیک تفککور و اندیشه دیر. تورک میفی "ناق"، هیند میفلر پانتئونونا داخل اولوب و هیند و جنوب-شرقی آسیا میفولوگیاسیندا اۆزونه اۆزل یئر و وظیفه یه مالیک اولوبدور. هیند و جنوب-شرقی آسیا میفولوگیاسی اوزره اوزمان میفلوق "میراندا بروس – میتفورد" 9 Miranda Bruce – Mitford ، "ویلیام.ج.دوتی" 9 William G. Dotyنین باشچیلیغی ایله یازیلیمیش "The Times World Mythology" اثرینین صحیفه 50-ده ، هیند و جنوب-شرقی آسیا میفی "ناگا" Naga حاقیندا بئله یازیر : " ناگا (سانسکریت دیلینده "ایلان" آنلامیندا دیر) بیر اینتئرئسان و عجیبه مخلوقدور کی جنوب-شرقی آسیانین بوتون موختلیف میف پانتئونلاریندا گۆرونور و اونون کۆکو هیند میفولوگیاسیندا دیر کی بیر ایلان سۇیوندان دانیشیلیر و بو ایلان ، هیند شاهلیق سولاله لرینین آن ایلکین جَدّی ساییلیر. مثال اوچون کامبوجیا ائنگور سلاله سی شاهلاری بئله اینانیردیلار کی گویا اونلار "ناگا" شاهزاده سینین نسلیندن دیرلر. کامبوجیاداکی "ناگا" یئددی باشلی ایلان کیمی گۆرونور".

بیز بورادا ایلک اؤنجه بونو قئید ائتملیک کی "میراندا بروس- میتفورد" 9 اَسکی تورک دیلینه و عینی حالدا اسکی تورک میفولوگیاسینا دریندن بلد اولمادیغی اوچون ، بو میفیک سؤز یا آدی،سانسکریتجه بیلیر ،حالبو کی بو میفیک آدین کؤکو و منشأیی ،اَسکی تورک میفولوگیاسیندادیر و تورکجه بیر سؤزدور و اَسکی تورکلردن ، هیند و جنوب-شرقی آسیا گنبدیدیر. بیز بوردا دیگر بیر نتیجه ده آلدہ ائدیریک و او بودور کی "ناقا" یا "ناگا"نین دیگر بیر معنا چالاری دا "ایلان" یا "اژداها"دیر. "ناقا" یا "ناگا"نین مختلف معناچالارلاری وار کی بو معنا چالاریندان بیرسی "ایلان" یا "اژداها"دیر. ناگا(ناقا) و ناگالار(ناقالار) ،اسکی هیند میفولوژیاسیندا و عینی حالدا اسکی هیندین میفیک و میفولوژیک گؤروشلری و اندیشه سینین آیاق توتماسیندا و دیرچلشینده چوخ بؤیوک و اساسی رول اویناییدیر. بو اسکی هیند تفککور و اندیشه سی ، اسکی هیند بؤلگه سینین ،آن اسکی و ایلکین میفیک تفککورو و اندیشه سی ساییلیر و اوندان "ناگالار دؤورانی" کیمی آد آپاریلیر. بو میفیک اندیشه و تفککوروں اصل و اساس قایناغی و بئشیگی ، "سئند دره سی مدنیتی"نه (تمدن دره سند) عاییدیر. William Piroyan 14 ویلیام پیرویان ین دئدیگینه گؤره موئنجدارو`دان یئرآلتی تاپینتیلارین ایچینده بیر مؤهور وار کی اونون اوزه رینده ایکی باشلی ایلان ناخیشلانییدیر. بو ایکی باشلی ایلان ناخیشی و علامتی ، "سئند" دره سی مدنیتی و کولتورونون داغیلماسی و آرادان گئتمه سیندن اؤنجه ،او بؤلگه ده مسکونلاشمیش یئرلی اهاالییه عاییدیر. بیزه گؤره سئند دره سینین ایلکین یئرلی و آبورینگئن ساکینلری 2500 ایل

اثر اداان اؤنجه، اسكى توركلردن و داها دوغروسو اسكى تورك سويلولاردان و تورلاردان باشقا، كيمسه اولاييلمز. بو بؤلگه نين (=سئند دره سى) اسكى يئرلى ساكىنلرى سايبيلان تورلار (تورك سويلولار) بو آيين و دينى اينانجدا يالنيز افعى ايلانى يوخ، حتى اژداهانى دا پرستيش ائديرديلر. اينديكى زاماندا بو گروپا و آئينه و ياخود مسلكه، "ايلانپرستلر" (ايلانا تاپينانلار، ايلانى سيتايش ائدنلر) و يا "ناگالار" دئييب آدلانديريرلار. بو گروپ اينسانلار (ناگالار)، ايندى ده ايلانى و افعى ايلانى سيتايش ائديرلر. سئند دره سى مدنيتينه تابع اولان تورك سويلو خالق، افعى ايلانى، تانرى سايبيردى و اونو پرستيش ائديردى. ميفولوگيا تدقيقاتچيلارين بير چوخونون نظرينه گؤره، سونراكى هيند ميفولوگياسى آيينلرينين اساس و اؤنملى تانريلارى سايبيلان "براهما" (=ياراديجى و خلق ائلين تانرى)، "ويشنو" (= قورويوجو و قورويان تانرى) و "شيوا" (= تخرىبچى، نابود ائده ن و دارماداغي ن ائده ن تانرى) اسكى تورك كؤكنلى ناگالار آيينلرينه عاييددير. ناقاتئى (=اينديكى نقده//ناقاده) آدينين توضيحى و آچيكلاماسيندا، اونو باشقا يۇنئتمدن ده ايضاحلاماق و آچيقلاماق اولار.

"ب"- "م"- "ن" سسلرينين بير-بيريله عوضلنمه سى قانونو قديم تورك و پروتورك ديئلرينده سجييه وى حال و قايدا اولارق نظره آلساق، "ناق"/"ناغ"-ين ديگر واريانتلاريندان بيرى "باق" يا "باغ"دير. بورادان بئله معلوم اولونور كى "ناق" يا "ناغ"-ين ديگر بير معنا چالارلاريندان بيريسى ده "آغاشليق"، "آغاشلى يئر" و "جنگل" يا "جنگليک" دئمكدير. دئمه لى "ناق"/"ناقا"/"ناگا" نين ديگر بير معنا چالارلاريندان بيريسى ده "جنگل"، "جنگليک"،

"آغاشلیق"، "مئشه" و "مئشه لیک" اولا بیلر. بیز بو معلوماتدان بئله بیر نتیجه یه ده چاتیریق

کی چوخ گوجلو احتمالا گۆره نقده// ناقاده شهری و بؤلگه سی، ایلک اؤنجه (آن آزی

میلاددان اؤنجه 3-جو مین ایللیکده)، فینیکی// فینیقی (فین-اویغور) تورکلرینین یوردو و

مسکنی اولموش اولسون و سونرالار بو بؤلگه دن ایندیکی فلسطین و لیوان(لبنان)

اراضیسینه کؤچدن سونرا ، همین تانریلارینین آدینی لیوانین(لبنانین) شیمالینداکی اراضیه

،طبیعی و جوغرافی شرایطینه اویغون گۆره رک،قویموش اولسونلار، یعنی "ناقاتئی"

Naqatey / "ننگاتئی" Negatey (= نقده یا ننگاده) آدینین ترکیبینه اولان "ننگا" Nega

تانریسینین آدینی قویموش اولسونلار. یئری گلیمیشکن لازیم گورونور قئید ائده ک کی

ایرانین شیمالیندا ،خزرین جنوب ساحلینده مازندران ویلایتینین شرقینده یئرلشن

"ننگا"(نکا) Neka آدی شهرین آدی دا ،همن بو آسکی تورک میفی "ناقا"// "ناگا" یا "ننگا"

(نگا) تانریسینین آدی ایله باغلی و ایلگیلیدیر و بو شهرین آدی دا اصلینده، "ناقا"// "ننگا"

اولوبدور و آنلامی "اورمان تانریسی"، "آغاج تانریسی" دئمکدیر. بیزه گۆره اورمیا

گؤلونون گونباتان ساحلینده "سولدوز" محالیندا یئرلشمیش آذربایجان شهری ،"نقده"

// "ناقاده"-نین آدی دا، "ناق"// "ناقا" ایله ایلگیلیدیر و آذربایجانین بو شهرینین آدی ،اسکی

تورک میفولوگیاسی ایله باغلی بیر آدیر. بیز بو آدین کؤکونو و منشأیینی اسکی تورکلرین

"فینیکی" (فین-اویغور) دال و شاخه سینده بولماق اولار. بیز بو شهرین آدی و اونون

انتیمولوگیاسینین (معناسینین) آچیکلاماسی حاقیندا ایکی گوجلو وئرسیانی دا اؤنه سوره

بیلریک. بیرینجی وئرسیا(احتیمال) بو اولای بیلر کی بو آد، آک دنیزین (دریای مدیترانه) شرق ساحلینده ، دنیز ایله "لیوان"-ین (لبنان) شمالی آراسیندا یئرلشمیش ، "ننگا" Nega آدلی جنگلیک بؤلگه نین آدی ایله ایلگلی اولمالیدیر. "ف.ژیراند" 15 F.Guirand مشهور فرانسالی میفولوق "The Myths of Assyria and Babylonia " آدلی اثرینده "ننگا" Nega آدلی بؤلگه نین تانیتماسیندا بئله یازیر : "مصر آل-یازیلارینین بیر نچه یئرینده ننگا دان آد آپاریلیب. لیوان-ین(لبنانین) شمالیندا یئرلشمیش بو بؤلگه، سونرالار دا "جیبیل" Cabil منطقه سینی تشکیل ائدیر . ننگا Nega جنگلیک و مئشه لیک منطقه سینده ، موختلیف نؤولرده شام آغاجی، داغ سروی و "مئر" آغاجلاری یئتیئشیلیردی. ننگا نین تانیسی "هی- تاو" Hi-Tav آدلانیردی. "هی-تاو" ، جنگلین بیتگیسل روحو سانلییردی. بیر زمانلار ائله سانلییردی کی او تناسوخ(تناسخ) تاپیب آغاجا دؤنوبدور. بو استناد، بیزیم ناق// ناقانین آغاج، جنگل و آغاجلیق معنا چالارینا مالیک اولدوغو ادعایزایا بیر سند و فاکتدیر. بو احتیمال و وئرسیانین اساسیندا بئله چیخیر کی آذربایجانین "نقده" یا "ناقاده" آدلی شهر و یا قصبه سی ، واختیله بؤیوک جنگلیک و اورمانلیقلا اورتولو بیر یئر ایمیش. و چوخ احتیمال کی موختلیف شام آغاجلاری ، داغ سروی لرله اورتولو بؤلگه اولموشدو. دئمه لی ناقا //Nega ننگا تانیسی ، اصلینده آسکی تورک میفلری جووقاسینین تانریلاریندان بیریسیدیر کی فینیکی تورکلری واسطه سیله آک دنیز(مدیترانه) ساحل لرینه و آفریکایا و مصره ده آپاریلیب و مصر میفلری و تانریلارینین جووقاسیندا، اؤزونه اؤزل یئر توتوموشدور.

مصر ھيروگليف (پيكتوگرام-تصويرنگاري) متن لرینده قئید اولونوب کی "ناقا"// "نڱا" نین تانریسی ، بوغا (=گاوانر جوان) ایله ایلگیلی اولوبدور. رأس الشئمر ادا تاپیلان یازیلار اساساً ، فینیقی تورکلرین ميفلر پانتئونوندا، تانریلار هر زامان بیر بوغا ایله ایلگیلی اولوبلار. "نقده" آدی حاقیندا دیگر بیر وئرسیا و احتمال بو اولاییلر کی ، بو آدی اسکی تورک میفولوگیاسی اساسیندا آچیکلایاق .بیزه گؤره یوخاریداکی معلوماتین اساسیندا، آذربایجانین بو شهرین آدی ، جنگل و اورمانلیق تانریسی و یاخود آغاج تانریسی ساییلان "ناقا" یا "نڱا" ایله ایلگیلی یارانیدیر. بیز آپاردیغیمیز آرشدیرمالارین اساسیندا بئله بیر قناعته گلدیک کی بو شهرین آدی، اصلینده "ناق. آتئی" / Naq.atey "ناقا. آتئی" Naqa.atey اولوبدور و زامانلا فونئتیکیاسیندا دیشیلیک اوز وئریب و ایندیکی "ناقاده" و یا "نقده" فورمانتینی الده ائیدیدیر. بو توپونیمین آدی اسکی تورک میفی "ناقا" یا "نڱا" (=اورمان، جنگل، منشه، آغچلیق و آغاج) و "آتا" / "آتای" (=دده، تانری) سؤزلرین ترکیبیدن یارانمیش و بوتؤولوکده بو آدین آنلامی "اورمان تانریسی"، "منشه تانریسی" ، "جنگل تانریسی" و "آغاج تانریسی" دئمکدیر. دئمه لی نقده و یاخود ناقاده شهرین آدی ، "نڱا" / Nega "ناگا" / Naga "ناقا" / Naqa تانریسین آدی شرفینه قویولوبدور.

مقاله نین سونوندا قئید ائتملیک کی عمومیتله تورک اراضیلرینده ، اؤزلیکله ده قدیم تورک و پرو-تورکلرین یوردو-مسکنی ساییلان حقیقی آذربایجان اراضیلرینده (گونئیلی- قوزئیلی، گورجستان، ایندیکی ائرمینیستان و شرقی آنادولو، سوریانین و ایراکین شمالی و قفقازی

اۋزوندە احتیوا اندە رک)، توپونیملر (یئر آدلاری) اۋز کۆک و منشایینی ایلک اولاراق، قدیم تورک میفولوگیاسیندان آلیب و زامان سورە سیندە موختلیف گلیشمە لر، تاریخی حادثە لر و اولایلار اثریندە، ایلکینجی، اوچونجو، دۆردونجو و "n" درجە لی موختلیف آنلاملاری دا اندە اندیب و چوخ واختلار گۆرونور کی سونراکی آلدە اندیلیمیش آناملار، اصل و ایلکین آنلامی اۋز کۆلگە سی آلتینا آلیب و ایلکین اصل آنلامی اونوتدوروب و اۋز حقیقی انتیمولوگیا مجراسیندان چیخاردیب و اوزاقلاشدیریب و اونا باشقا انتیمولوژی یۆنلر و سمتلر وئریبدیر.

بو سادالانان سۆزلر یعنی "ناقادە"/"نقدە" آدلارینین میلادین ایلکین چاغلاریندا و میلاددان چوخ قاباقلار تورک دیلیندە ایشلنمە سی، اونو گۆستیریر کی بیزیم بو اراضیلردە، تورک دیلی آذربایجانلیلار، میلاددان چوخ قاباق مین ایللیکلردە ایسە، قافقاز و زاقافقازیا رنگیونوندا یعنی ایندیکی اثرمنیستان، گورجیستان، داغیستان، خزرین شیمال ساحیللری اراضیسی و حتی اوکراین، ایندیکی آذربایجان (قوزئیلی-گونئیلی)، شرقی آنادولو، عیراق و سوریا شیمالیندا یاشامیشلار و اۋز یاشادیقلاری اراضییه، طایفالارینا، داغلارینا، چایلارینا اۋز دیلریندە، اۋز میفیک تفککورلری، ایناملاری و گۆروشلری ایله باغلی، آد قویموشلار. بیزه گۆره "نقدە" آدینین یارانماسی و تشککولو، قدیم آذربایجان تورک سۆیلو و تورک دیلی خالقینین ایلکین ابتدایی تفککورو، دونیا گۆروشو و میفولوگیاسی ایله باغلی بیر میفیک آدیر. یئری گلیمشکن خاطیرلاتمالیق کی نقدە – سولدوز ماحالیندا یئرلشمیش کندلرین آدلارینا باخارکن، اونلارین بعضی لرینین آدلارینین تورک میفیک آدلاری ایله ایلگیلی اولدوغونو و اونلاردان

یارانماسینی گۆرمک اولار. میثال اوچون ایلک باخیشدا چیانه ، قارنا، دلمه ،اوخسار، ممی
یند، ال ملیک، آلاگوز، بییم قالا ، وزنه ، یونوسلی ، و سایره نی آد آپارماق اولار. بیزیم
بوندان سونرا دا ، بیر سیرا سولدوز- نقده کند آدلارینین معناسینین آچیکلاماسیندا چالیشمامیز
اولاجاق و اونلارین تورک آذربایجان میفولوژیسی ایله نه قده ر ایلگیلی اولدوغونو گؤسته
ریب شاهد اولاجاییق .

یازار : فرهاد جوادى یکان سعدى (عبداله او غلو) / اورمیه / خرداد 1397

قایناقچا / منابع

1- اسفندیار حاجیلو ، تاریخ ولایت سولدوز / 4جیلده / 1-نجی جیلده: سولدوز و قراپایاق

/ایکینجی جیلده: اسناد تاریخی / اوچونجو جیلده: دوره پهلوی / دوردونجو جیلده: دوره

انقلاب اسلامی

2- مهدی رضوی ، ایل قراپایاق – تاریخ، آداب، رسوم، فولکلور و مونوگرافی ، چاپ

اول ، زمستان 1370

3- فرود خسروی چیانه ، تاریخ ایل قراپایاق (بوزچلوی پیشین) ، انتشارات ادیبان،

اورمیه ، 1389، فرود خسروی متولد 1306 فرزند غلامرضا خان نواده خسروخان

امیرتومان که پدر بر پدر طبق فرامین و مستندات تاریخی موجود از حدود 400 سال

پیش ریاست ایل قراپایاق را بر عهده داشته اند.

- 4- عیسی یگانه ، نگاهی به تاریخ و فرهنگ ایل قاراپاخ (باسرفصلی از ویژگیهای اقتصادی،جغرافیایی،طبیعی،تاریخی و اجتماعی شهرستان نقده و سولدوز/چاپ اول
- 5- یوسف قهرمانپور ، فرهنگ عامه ایل قره پاپاق – یاز نشریاتی، چاپ اول،
1385،اورمیه
- 6- حاج اسمعیل نبی یار ، آذربایجان و سولدوز ، چاپ اول ، 1381
- 7- و.و.رادلوف ، تورک لهجه لرینین لوغت ترجمه سی ، spb ، 1893، ص1476
- 8- میرعلی سید اوف ، آذربایجان خالقینین سوی کؤکونو دوشونرکن ، کؤچورن:رحیم شوانلی ، چاپ اول ، نشر اختر، تبریز 1384
- 9- ویلیام . جی . داتی ، اساطیر جهان ، ترجمه :ابوالقاسم اسماعیل پور، نشر قدس ،
تهران 1392
- 10- ژ. ویو ، اساطیر مصر، ترجمه : دکتر ابوالقاسم اسماعیل پور،نشر قطره
،چاپ پنجم 1389
- 11- ریچارد کاوندیش ، اسطوره شناسی – اساطیر و ادیان مشهور جهان ، ترجمه
:دکتر رقیه بهزادی ، نشر علم ، تهران 1387 / چاپ دوم 1390
- 12- ن.م.خودیئف – ا.آ.قولیئو ، قدیم تورک آبیده لرینین سؤزلویو، نصیرالدین

طوسی آدینا آذربایجان دولت پداگوژی اونیورسیتیه تی ، باکو 1992

13- و.ف.پورشانسکی ، یاقوتلاردا قارا اینامین آشینماسی، 1902

14- ویلیام پیرویان – سیر تحول اندیشه سیاسی در شرق باستان –

سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه ها (سمت) - تهران 93

15- فرهنگ اساطیر آشور و بابل – ف.ژیران، گ.لاکوئه، ل.دلایپورت- ترجمه

ابوالقاسم اسماعیل-پور – انتشارات فکر روز – تهران 1375

